

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

Кафедра технологічної та професійної освіти

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри технологічної
та професійної освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Леонід ОРШАНСЬКИЙ
« ____ » _____ 2025 р.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ
У ШКІЛЬНОМУ ГУРТКУ «ЧАРІВНА ЛОЗА»

Спеціальність 014.10 Середня освіта (Технології)

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – *вчитель технологій, вчитель інформатики*

Автор роботи: СТРУК Тарас Романович _____

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ОРШАНСЬКИЙ Леонід Володимирович _____

Дрогобич, 2025

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Зав. кафедри

24.10.2024 р.

(підпис)

(дата)

ЗАВДАННЯ

на підготовку магістерської роботи

1. Тема «Організація та методика проведення занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза»».

2. Керівник – доктор пед. наук, професор Оршанський Л.В.

3. Студент – Струк Тарас Романович

4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:

1. Проаналізувати характерні риси позаурочної роботи з учнівською молоддю, визначити її значення в процесі виховання та розвитку учнів у контексті гурткової діяльності з декоративно-ужиткового мистецтва.

2. Дослідити психолого-педагогічні аспекти діяльності шкільного гуртка декоративно-ужиткового мистецтва.

3. Визначити особливості організації та методики проведення занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза».

4. Оцінити матеріально-технічне забезпечення гурткових занять з лозоплетіння та розробити рекомендації щодо вдосконалення умов для ефективного навчання.

5. Розробити зміст роботи гуртка «Чарівна лоза» й обґрунтувавши відбір об'єктів праці, що відповідають віковим можливостям учнів, рівню їхніх знань та практичних навичок.

5. Список рекомендованої літератури:

Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.

Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ: Фоліо, 2013. 508 с.

Ганжа П. Таємниці українського рукомесла. Київ: Мистецтво, 1996. 190 с.

Дубровський В.М., Логінов В.В. Плетіння із вербової лози. Київ: Мистецтво, 1998. 234 с.

Караманський С.А. Плетені вироби. Київ: Екологія, 2002. 212 с.

Масол Л.М., Ничкало С.А., Веселовська Г.І., Оніщенко О.З. Художня культура України: навч. посіб. / за заг. ред. Л.М. Масол. Київ: Вища школа, 2006. 239 с.

Мельниченко П.П. Оздоблення садиби виробами із дерева. Київ: Урожай, 1993. 192 с.

Стеченко А.Ф. Виготовлення плетених виробів. Київ: Урожай, 1991. 272 с.

Титаренко В.П. Народні промисли України: навч. посіб. Полтава: Полтавський літератор, 2011. 519 с.

Українське народне декоративне мистецтво: навч. посіб. / Р.В. Захарчук-Чугай, Є. А. Антонович. Київ: Знання, 2012. 342 с.

№ з/п	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Вивчення й аналіз псих.-педагогічної, методичної та спец. літератури; визначення вихідних положень дослідження (об'єкт, предмет, методи); формулювання мети; постановка завдань.	до 03.12.2024 р.	17.12.2024 р.
2.	Підготовка 1-го розділу роботи.	до 15.04.2025 р.	25.04.2025 р.
3.	Підготовка 2-го розділу роботи.	до 16.09.2025 р.	24.09.2025 р.
4.	Формування висновків. Оформлення роботи.	до 28.10.2025 р.	31.10.2025 р.
5.	Перевірка роботи на плагіат	до 14.11.2025 р.	21.11.2025 р.
6.	Попередній захист роботи і рецензування.	до 24.11.2025 р.	28.11.2025 р.

7. Дата видачі завдання – 24.10.2024 р.

8. Термін подачі роботи керівнику – 07.11.2025 р.

9. З вимогами до виконання роботи і завданням ознайомлений _____ Струк Т.Р.

10. Керівник _____ Оршанський Л.В.

ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Тема: Організація та методика проведення занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза».

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

[illegible]

_____ Голова ДЕК _____
 дата підпис прізвище та ініціали

Секретар ДЕК _____

підпис _____

прізвище та ініціали _____

АНОТАЦІЯ

Струк Т.Р. Організація та методика проведення занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза». – Рукопис.

Магістерська робота присвячена аналізу діяльності шкільного гуртка декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема гуртка «Чарівна лоза», з фокусом на організацію та методику навчання лозоплетінню. У роботі розглянуті основні аспекти позаурочної роботи з учнівською молоддю, зокрема в контексті гурткової діяльності з декоративно-ужиткового мистецтва. Окремо вивчені психолого-педагогічні аспекти, що впливають на ефективність діяльності гуртка, зокрема на врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів у процесі навчання. Дослідження охоплює методичні підходи до організації занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза», визначає особливості та технології проведення занять, що сприяють розвитку навичок лозоплетіння. Оцінено матеріально-технічне забезпечення гуртка, виявлено проблеми та розроблено рекомендації щодо вдосконалення умов для проведення ефективних і безпечних занять.

Ключові слова: гурток, декоративно-ужиткове мистецтво, лозоплетіння, методика навчання, позаурочна робота, психолого-педагогічні аспекти, матеріально-технічне забезпечення.

SUMMARY

Struk T.R. Organisation and methods of conducting classes in the school club «Magic Vine». – Manuscript.

The master's thesis is devoted to the analysis of the activity of the school club of decorative and applied arts, in particular the club 'Magic Vine', with a focus on the organisation and methods of teaching wickerwork. The paper considers the main aspects of extracurricular work with students, in particular in the context of the arts and crafts club. The psychological and pedagogical aspects that influence the effectiveness of the circle's activities, in particular, the consideration of age and individual characteristics of students in the learning process, are studied separately. The study covers methodological approaches to the organisation of classes in the school club 'Magic Wicker', identifies the features and technologies of conducting classes that contribute to the development of wickerwork skills. The material and technical support of the club is assessed, problems are identified and recommendations for improving the conditions for conducting effective and safe classes are developed.

Keywords: club, decorative and applied arts, wickerwork, teaching methods, extracurricular activities, psychological and pedagogical aspects, material and technical support.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ ГУРТКІВ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА	5
1.1. Характерні риси та значення позаурочної роботи з учнівською молоддю	5
1.2. Психолого-педагогічні аспекти діяльності шкільного гуртка декоративно-ужиткового мистецтва	12
1.3. Особливості організації та методики проведення занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза»	18
Розділ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ЛОЗОПЛЕТІННЮ У ШКІЛЬНОМУ ГУРТКУ.....	30
2.1. Матеріально-технічне забезпечення гурткових занять з лозоплетіння	30
2.2. Зміст роботи гуртка «Чарівна лоза» та педагогічне обґрунтування відбору об'єктів праці.....	38
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	64

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку освіти в Україні особливого значення набуває позакласна та позашкільна діяльність, яка спрямована на всебічний розвиток особистості здобувачів освіти, формування в них національної свідомості, естетичного смаку, творчих здібностей та практичних умінь. Однією з ефективних форм такої діяльності є робота шкільних гуртків декоративно-ужиткового мистецтва, що забезпечує не лише опанування основ ремесел, а й сприяє глибшому пізнанню культури рідного краю, розвитку креативності, вихованню працьовитості та наполегливості.

Значення традицій народного мистецтва, зокрема лозоплетіння, в системі національного виховання є надзвичайно вагомим. Це ремесло передає поколінням не лише навички роботи з природними матеріалами, а й духовні цінності українського народу, зокрема пошану до ручної праці, гармонії з природою, естетики в повсякденному житті. У цьому контексті актуальним є створення шкільних гуртків, що сприяють збереженню й популяризації народних ремесел.

Організація навчання лозоплетінню в умовах шкільного гуртка потребує системного педагогічного підходу, який включає врахування вікових і психологічних особливостей учнів, розробку логічно структурованої навчальної програми, матеріально-технічне забезпечення, добір методів і форм роботи, які сприяють мотивації до праці та розвитку творчого потенціалу.

Виходячи з цього, важливо здійснити всебічний аналіз теоретико-методичних засад організації діяльності шкільних гуртків декоративно-ужиткового мистецтва та розробити методичні підходи до навчання учнів лозоплетінню, а також проаналізувати значення позакласної діяльності для гармонійного розвитку особистості, окреслити психолого-педагогічні передумови успішного навчання, розглянути принципи й особливості

побудови змісту гурткових занять, що відповідають сучасним освітнім тенденціям.

Отже, враховуючи актуальність цієї проблеми, недостатнє вирішення її на практиці й визначили вибір **теми магістерської роботи**: «Організація та методика проведення занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза»».

Об'єкт дослідження: творча художньо-трудова діяльність школярів у позаурочний час.

Предмет дослідження: організаційні аспекти та методичні підходи проведення занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити методичні засади організації й проведення занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза», спрямованих на формування в учнів художньо-трудових умінь, розвиток творчих здібностей, естетичного смаку та національної свідомості засобами декоративно-ужиткового мистецтва – зокрема, через ознайомлення з основами лозоплетіння як традиційного українського ремесла.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних **завдань**:

1. Проаналізувати характерні риси позаурочної роботи з учнівською молоддю, визначити її значення в процесі виховання та розвитку учнів у контексті гурткової діяльності з декоративно-ужиткового мистецтва.

2. Дослідити психолого-педагогічні аспекти діяльності шкільного гуртка декоративно-ужиткового мистецтва.

3. Визначити особливості організації та методики проведення занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза».

4. Оцінити матеріально-технічне забезпечення гурткових занять з лозоплетіння та розробити рекомендації щодо вдосконалення умов для ефективного навчання.

5. Розробити зміст роботи гуртка «Чарівна лоза» й обґрунтувавши відбір об'єктів праці, що відповідають віковим можливостям учнів, рівню їхніх знань та практичних навичок.

Теоретичне значення магістерської роботи:

1 Дослідження сприяє розширенню теоретичних уявлень про роль гурткової діяльності з декоративно-ужиткового мистецтва у загальному процесі виховання учнів.

2. Вивчення психолого-педагогічних аспектів діяльності шкільного гуртка дозволяє точніше визначити зв'язок між розвитком творчих, естетичних і трудових умінь та загальним особистісним розвитком учнів, що дозволяє удосконалити методику роботи з дітьми, враховуючи їхні вікові та індивідуальні особливості.

3. Теоретичне обґрунтування методичних підходів до організації занять з лозоплетіння в шкільному гуртку створює основи для впровадження ефективних і науково обґрунтованих методик у практику позаурочної освіти.

4. Дослідження демонструє можливості інтеграції традицій народного ремесла з сучасними педагогічними методами, що має теоретичне значення для подальшого розвитку концепцій національно орієнтованої освіти та виховання.

Практичне значення магістерської роботи полягає в розробці навчальної програми та методичних рекомендацій для організації та проведення занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза», які можуть бути використані педагогами для вдосконалення процесу навчання лозоплетінню та інших видів декоративно-ужиткового мистецтва.

Апробація результатів: тези доповіді «Організаційно-методичні передумови навчання школярів мистецтву лозоплетіння у позаурочний час» в збірнику матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Народне мистецтво Бойківщини: традиції та сучасність».

Структура роботи: Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів (4 параграфів), висновків, списку використаних джерел – 41 найменування та додатків. Робота містить 1 таблицю і 9 рисунків. Загальний обсяг становить 68 сторінок друкованого тексту, з яких 60 – основного тексту.

Розділ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ ГУРТКІВ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Характерні риси та значення позаурочної роботи з учнівською молоддю

Сьогодні підвищився попит учнів і їх батьків на додаткові освітні послуги й різні форми позашкільної освіти і виховання. Відомо, що позашкільна робота дає можливість учням здобувати знання, формувати уміння та навички, обирати заняття за інтересами, що сприяє забезпеченню потреби особистості у творчій самореалізації змістовного дозвілля. Ці види робіт організовуються на принципі добровільності вибору видів діяльності за інтересами і забезпечують умови для розвитку природних нахилів та інтересів дітей і підлітків [17].

Як зазначав академік Д. Тхоржевський, головними завданнями позаурочної роботи з техніки в школі є:

- реалізація державної політики в галузі освіти;
- створення умов для гармонійного розвитку особистості, задоволення потреб дітей і підлітків у додатковій освіті, організація їх дозвілля;
- виявлення, розвиток і підтримка юних талантів та обдарувань, стимулювання творчого самовдосконалення дітей і юнацтва;
- формування у гуртківців національної самосвідомості, активної громадської позиції;
- задоволення потреб учнівської молоді у професійному самовизначенні відповідно до її інтересів і здібностей [38].

Позакласна й позашкільна роботи з учнями, маючи подібні мету і завдання, все ж суттєво відрізняються одна від одної. *Позакласною роботою* називають різноманітні навчально-виховні заходи, які виходять за межі обов'язкових навчальних програм і проводяться школою у позаурочний час.

Навчально-виховні заняття, організовані у спеціально призначених для цього позашкільних навчально-виховних та культурно-просвітницьких закладах, називаються *позашкільною роботою*.

Позакласна та позашкільна робота – близькі поняття, але не тотожні, у них однакові завдання, їм характерні загальні особливості. Позакласна робота організовується, в основному, власними силами у межах школи, а ЗПО мають спеціально створену для цього матеріально-технічну базу та сталий штат педагогів (керівників гуртків та студій) і методистів.

Позакласна робота – широке й неоднозначне поняття, яке включає в різні за призначенням, методикою проведення, формами і способами організації гурткові заняття і загальношкільні виховні заходи. Наприклад, до галузей позакласної роботи можна віднести роботу предметного гуртка і самообслуговування, проведення свят, вечорів, організація шкільних конкурсів і олімпіад, організацію екскурсій, поїздок тощо. В одних випадках (в гуртках) позакласною роботою керує керівник гуртка-предметник, а в інших – (самообслуговування, вечори розваг та відпочинку та ін.) вона приймає характер добровільної діяльності самих учнів на основі дитячого самоврядування.

У зв'язку з оновленням освітніх підходів виникає необхідність чіткішого розмежування понять, зокрема – уточнення терміну «позакласна робота». У педагогічній теорії та практиці для цього все частіше використовується поняття «позанавчальна робота».

Позанавчальна робота охоплює ті види діяльності, які організовуються переважно в дитячих творчих об'єднаннях, ґрунтуються на принципах самоврядування, ініціативності та самодіяльності учнів, за підтримки педагогів і представників громадськості.

Позаурочна робота, за своїм змістом, завданнями і методами, тісно пов'язана з навчальним процесом і є його логічним продовженням у позаурочний час. Вона має добровільний характер, однак організаційна і керівна роль у ній належить педагогічним працівникам.

Цінність позаурочної роботи полягає у її важливій ролі як невід'ємної складової сучасного освітнього процесу, що сприяє гармонійному розвитку особистості учня. Вона виконує низку важливих функцій, зокрема:

1. *Забезпечення гнучкості освітнього процесу* – завдяки варіативності форм і методів позанавчальної діяльності розширюються можливості індивідуального підходу, враховуються здібності, нахили та потреби кожного учня;

2. *Раціональна організація вільного часу школярів* – позакласна та позашкільна діяльність сприяє змістовному дозвіллю, запобігає асоціальним проявам, допомагає спрямувати енергію учнів у творче та конструктивне русло;

3. *Формування та задоволення пізнавальних і творчих інтересів* – учні мають змогу розвивати свої інтелектуальні, художні, спортивні, технічні чи інші здібності в атмосфері вільного вибору та творчості;

4. *Профорієнтаційна підготовка* – участь у різноманітних гуртках, секціях, проектах дає можливість спробувати себе в певній діяльності, що сприяє усвідомленому вибору майбутньої професії та формуванню готовності до практичної роботи;

5. *Розвиток колективних відносин і соціальної активності* – учні набувають досвіду міжособистісного спілкування, взаємодії в команді, спільного прийняття рішень, формуються навички лідерства, взаємопідтримки й відповідальності;

6. *Сприяння вихованню громадянської позиції* – через участь у соціальних, екологічних, волонтерських та патріотичних ініціативах діти поступово усвідомлюють власну роль у суспільстві, формують активну громадянську свідомість. Усе це в комплексі робить позакласну та позашкільну роботу потужним інструментом розвитку особистості, соціалізації та життєвої самореалізації дитини.

Позаурочна роботи проводяться на основі загальних виховних і дидактичних принципів, які визначають їх напрямок, зміст, форми і методи

[38]. Для розвитку України як незалежної демократичної держави, важливе значення має виховання підростаючого покоління. Велику роль у цій роботі відіграють загальноосвітні школи та позашкільні заклади, діяльність яких спрямована на формування всебічно розвиненої людини, яка вміє відчувати, розуміти й створювати прекрасне в усіх сферах життя. Сучасний досвід позаурочної навчально-виховної роботи свідчить, що прагнення дітей до самовираження через позашкільну творчість залишилось сталим, навіть у теперішніх складних економічних умовах. Сьогодні, коли зменшується кількість позашкільних закладів, перед школою стоїть дуже важливе завдання, щодо організації вільного часу учнів. Розв'язанню цієї проблеми і сприятиме організація й проведення гурткових занять із декоративно-ужиткового мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

Діяльність гуртків декоративно-ужиткового мистецтва потребує особливої уваги й підтримки, адже вона відіграє важливу роль у формуванні національної свідомості та творчого розвитку учнів. Знайомлячись із різними видами народного мистецтва, діти занурюються у багатий світ української культурної спадщини: вивчають традиційні ремесла, ознайомлюються з обрядами, звичаями та символікою. Такий досвід є надзвичайно цінним не лише в пізнавальному, а й у виховному плані – він сприяє формуванню патріотичних почуттів, любові до рідного краю, мови, історії та традицій українського народу.

Особливо вагомим є вплив *особистої участі учнів у процесі творчості* – виготовлення декоративно-ужиткових виробів власноруч активізує пізнавальну діяльність, стимулює уяву, розвиває естетичне сприйняття світу. У гуртках декоративно-ужиткового спрямування створюються оптимальні умови для виявлення й розвитку природних задатків і творчих здібностей школярів. Такі заняття сприяють не лише опануванню технік ремесла, а й формуванню ключових компетентностей: наполегливості, зосередженості, вміння працювати в команді, проявляти ініціативу. Вони враховують індивідуальні й вікові особливості дітей, що робить процес навчання більш

природним, комфортним і ефективним. У результаті учні не просто здобувають практичні вміння, а й зростають як гармонійні, самовиражені особистості.

Майбутнє національної освіти України нерозривно пов'язане з формуванням у молоді високих духовних орієнтирів, серед яких естетична культура має посісти чільне місце. Залучення учнів до світу краси, мистецтва та творчості є важливою складовою гармонійного розвитку особистості та зміцнення національної самосвідомості. У цьому контексті особлива роль відводиться педагогам, які не лише навчають, а й формують ціннісні орієнтири, допомагаючи дітям відчувати й розуміти красу в усьому: у природі, мистецтві, людських взаєминах і власній діяльності. Сучасний освітньо-виховний процес покликаний будуватися на засадах гармонії, цілісності, емоційної виразності та внутрішньої логіки розвитку особистості. Така педагогічна стратегія відкриває нові перспективи для розвитку естетичної компетентності учнів, яка є важливою складовою їхньої духовної культури. Залучення дітей до естетичних цінностей не лише збагачує їхній внутрішній світ, а й формує здатність жити осмислено, творчо й гідно в сучасному світі.

У пошуках відповіді на численні проблеми, що виникають в естетичній освіті і вихованні дітей та юнацтва, українські педагоги-дослідники переконливо доводять, що завдяки ефективному використанню естетичних цінностей середня школа може досягти відчутних результатів у духовному формуванні особистості.

На жаль, сучасна освітня реальність свідчить про те, що естетичні цінності ще не стали повноцінним чинником у формуванні духовної культури молодого покоління. Педагогічна увага здебільшого зосереджена на передачі соціально значущих знань, наукової інформації та розвитку когнітивних умінь. У результаті сфера естетичного досвіду учнів залишається недостатньо охопленою, а їхнє залучення до світу краси – епізодичним і несистемним. Постає цілком логічне запитання: чому школа

досі демонструє несформованість цілісного підходу до розвитку естетичного потенціалу особистості? Які чинники стримують педагогів у впровадженні інноваційних форм і методів, що базуються на естетичних принципах як основі навчально-виховного процесу?

Сьогодні особливо актуальним є переосмислення ролі естетики в освіті – не як додатку до «основних» предметів, а як важливої складової цілісного розвитку дитини. Без усвідомлення значущості естетичних цінностей важко говорити про виховання всебічно розвиненої, духовно багатой особистості, здатної творити, відчувати й оцінювати світ крізь призму краси, гармонії та культурної спадщини.

Відповідь на це питання ми знаходимо в тому, що керівник гуртка школи по суті не змінився, залишився тим, яким його сформувала попередня освітня практика. Він традиційно чекає розпоряджень і вказівок від методичних служб та органів управління освітою. Останні ж у свою чергу не відзначаються інноваційними діями – адже працювати за старими нормами значно простіше. У результаті – за останні роки освіта майже нічого не зробила для естетизації навчально-виховного процесу, що негативно позначилося на рівні естетичної освіченості і вихованості молоді. Проблема прилучення школярів до світу прекрасного не набула пріоритетного характеру, а педагогічні технології виховання засобами краси слова, різних видів мистецтва не отримали свого оновлення, залишаючись на позиціях минулого.

Змінити ситуацію в сфері естетичного виховання та освіти школярів можливо лише за умови глибокого усвідомлення педагогами нагальної потреби в активних і цілеспрямованих діях у цьому напрямі. Необхідним є оновлення ставлення працівників шкіл і ЗПО, зокрема, керівників освітніх установ до питань естетичної підготовки молоді, збагачення її естетичної культури. Зміни у ставленні освітян до проблем естетичного виховання мають супроводжуватися відповідними пошуками та інноваційними процесами. Серед можливих проявів педагогічних інновацій в естетичному

вихованні учнівської молоді слід виділити такі, як: використання естетичних ідей при розробці теоретичної моделі освітньо-виховного процесу, розкриття естетичного занять та виховної роботи в ЗПО, обґрунтування методичних аспектів навчально-виховної роботи, побудованої з врахуванням естетичних закономірностей і вимог [17].

Серед проблем, які заслуговують сьогодні на педагогічну увагу та інноваційний пошук можна виділити, зокрема, такі:

- використання естетичних знань на уроках та в гуртках;
- естетичні грані шкільного інтер'єру та їх вплив;
- естетичний зміст занять з художньо-трудової діяльності;
- підготовка учнів до використання етноестетичних цінностей у повсякденному житті;
- розкриття естетичного змісту художньо-літературних творів;
- використання естетичних знань на заняттях з художньої культури.

Важливим напрямом інноваційної діяльності педагога є розробка цілісної методичної системи, яка забезпечує ефективне впровадження естетичних знань у навчально-виховний процес. Усі компоненти цієї системи – зміст, форми, методи, засоби навчання – мають бути гармонійно узгоджені та відповідати основним естетичним принципам: гармонії, виразності, емоційній наснаженості, чуттєвому залученню.

Практика сучасної школи свідчить, що шлях учня до світу духовних і культурних цінностей нерідко ускладнений. Ці труднощі часто зумовлені застарілими підходами до організації навчання, які зосереджені переважно на репродуктивному засвоєнні знань. Такий підхід обмежує розвиток емоційно-чуттєвого досвіду дитини, не стимулює креативність, не формує здатність бачити й творити прекрасне.

Часто позаурочна діяльність, зокрема гурткова робота, підпорядкована шаблонам, стандартизованим класифікаціям, які не залишають місця для педагогічної імпровізації, творчого пошуку чи глибшого емоційного залучення дітей. У таких умовах керівник гуртка позбавлений можливості

стати провідником у світ естетичних вражень, щирих почуттів і творчої самореалізації. Тому необхідною умовою для позитивних зрушень є трансформація професійної свідомості педагога, переорієнтація на самостійність у прийнятті педагогічних рішень, ініціативність, відкритість до нових форм роботи. Паралельно з цим має вдосконалюватися і методичне забезпечення освітнього процесу у закладах позашкільної освіти – з акцентом на особистісно орієнтовані, інтегровані, креативні методики, здатні викликати в дитини живий інтерес і внутрішній відгук.

На жаль, в сучасній методиці викладання діалогічні форми і методи роботи ще не отримали достатнього обґрунтування. Потрібні цілеспрямовані зусилля педагогів-дослідників щодо розробки методичної основи навчальних занять, які передбачають врахування таких естетичних показників, як виразність навчальної роботи, співвіднесеність і послідовність. Естетичні вимоги до методів навчання і виховання передбачають посилення уваги до індивідуальних аспектів цього процесу, відхід від уніфікованих і узагальнених напрямів роботи в школі.

1.2. Психолого-педагогічні аспекти діяльності шкільного гуртка декоративно-ужиткового мистецтва

Заняття декоративно-ужитковим мистецтвом є водночас і творчим, і пізнавальним процесом, який активно впливає на емоційно-почуттєву сферу дитини, її мотивацію до навчання та самовираження. Психологи підкреслюють, що ручна праця, особливо творча, сприяє розвитку дрібної моторики, просторового мислення, уяви, зосередженості та посидючості. Крім того, це чудова форма арт-терапії, що допомагає знімати емоційне напруження, знижувати рівень тривожності, сприяє гармонізації внутрішнього стану дитини [23]. З педагогічної точки зору, діяльність гуртка створює умови для індивідуального підходу до кожного учня, що дозволяє враховувати особливості його характеру, здібностей, рівня підготовки.

Педагог, як керівник гуртка, виступає не лише наставником, а й партнером у творчому процесі, що значно підвищує ефективність виховного впливу.

Сучасна концепція психічного розвитку особистості виходить з того, що дитина розвивається в процесі активного присвоєння історичного досвіду, зафіксованого в предметах матеріальної і духовної культури, узагальненого в науках про природу, людину, суспільство, а також про фактори людського пізнання, зокрема і художньому.

Мистецтво як елемент загальної культури народу несе в собі основні досягнення, характеристики і особливості його специфічної духовно-практичної діяльності, фіксує досвід почуттів, мислення і спілкування людей, передаючи цей досвід іншим поколінням [17]. Твори мистецтва – це твори, народжені почуттям, розумом, волею, майстерністю художників, вони володіють внутрішньою силою впливу на людину. Свідоме використання виховних можливостей мистецтва у позашкільних закладах сприяє вирішенню багатьох проблем художнього і естетичного розвитку особистості.

На базі закладів загальної середньої освіти можна вирішити такі завдання художнього виховання як: формування діяльності зорової і кінестетичної систем; розвиток сприйняття, творчих і художніх здібностей; формування естетичних оцінок і міркувань; оволодіння практичними художніми навичками тощо.

Використання багатой історико-культурної спадщини зображувального та прикладного мистецтва дає можливість дітям освоювати набутий життєвий досвід людства, що сприяв їх соціалізації. З іншого боку, ті ж культурні цінності, створені людством і засвоєні індивідом, розвивають його морально, збагачують духовно, естетично виховують і культурно формують його особистість, тобто сприяють подальшій індивідуалізації.

Для організації в системі художнього виховання дітей двох активних творчих процесів – сприйняття і практичної діяльності, необхідно ознайомитись з їх природою, закономірностями.

Художнє сприйняття за своєю внутрішньою структурою є складним процесом, у якому беруть участь не тільки знання, але й почуття, воля, моральний світ, світогляд особистості. Характер переваг і міркувань про мистецтво безпосередньо пов'язаний з особливостями учня як особистості і її проявами в окремих видах діяльності. Вчена-педагог О. Масол визначила психолого-педагогічну структуру компонентів художнього сприйняття, що містить такі аспекти: пізнавальний (ерудиція), чуттєвий (сенсорно-емоційний) і співпереживання (морально-вольовий, афективний) [17]. Саме всі ці компоненти проявляють себе у процесі сприйняття мистецтва дітьми. Однак спостерігаються зміни у порядку і пропорціях цих моментів в залежності від умов протікання процесу сприйняття, від віку і художнього досвіду дітей тощо. Активізувати художнє сприйняття дітей допомагають бесіди про побачене, обмін враженнями, асоціативні спогади з особистого досвіду, аналогії з іншими творами, завдання на порівняння, запам'ятовування, уяву, на малювання з натури і з пам'яті предметів, композиційних схем. У процесі сприйняття проходить складна взаємодія зорових, слухових, образних компонентів, і це дозволяє педагогу використовувати багату палітру прийомів введення дітей у сприйняття.

Всі педагогічні прийоми керування сприйняттям повинні застосовуватись адекватно можливостям, потребам та інтересам дітей, проходити ненав'язливо, щоб дитина могла вільно, без напруження відчувати, думати, переживати радість свого відкриття. Не можна дітей «заговорювати», нав'язувати їм чужу волю, сторонню концепцію інтерпретації твору мистецтва. Це може призвести до недовіри власній інтуїції, до неприйняття особистого враження. Необхідно давати час для дозрівання стану споглядання, давати можливість дитині-глядачу емоційніше відреагувати на твір: мистецтва, усвідомити свою реакцію. Інакше емоційність буде зменшуватись на користь раціонального, тобто сприйняття мови, формального засвоєння знань без включення естетичного співпереживання. Контакт дітей з мистецтвом буде суттєво естетичніше у

тому випадку, коли установка сприйняття орієнтована на мистецький твір як художній образ у всій його цілісності. Чим, більш емоційним є перше сприйняття предмету чи явища, тим значніший до них інтерес дитини, тим більше вона намагається дізнатись про них.

Створюючи навчальну програму для гурткових занять із певного виду декоративно-ужиткового мистецтва, слід домагатись того, щоб пізнавальний і емоційний аспекти сприйняття мистецтва знаходили пізніше відображення у творчій діяльності дітей, а виконання ними практичних завдань підготовлювали потребу звернення до мистецтва, до глибшого його сприйняття [19].

Не слід забувати, що діти у своїй художній діяльності стають перед вирішенням тих самих творчих завдань, над якими задумуються і професійний художник і майстер. Але вони вирішують їх залежно від рівня знань, умінь і відповідно до своїх індивідуальних, вікових, психологічних можливостей сприйняття і творчості. Власна художня діяльність немов реконструює в загальних рисах професійну діяльність художника у створенні мистецької речі і дозволяє наблизитись до адекватного сприйняття подібних творів.

Народне декоративно-прикладне мистецтво одне з найдавніших і найпопулярніших сьогодні видів мистецтва. Воно органічно і ненав'язливо входить в наш побут, створює те навколишнє предметно-просторове середовище, в якому проходить все наше життя. Про його популярність свідчить велика кількість гуртків, студій, відділень у структурах центрів дитячої творчості та художньо-ремісничих шкіл [1].

На особливу увагу заслуговують дитячі художньо-ремісничі школи, що є своєрідними регіональними школами відродження народного мистецтва певного етнографічного регіону України. Концепція таких закладів в основному базується на таких циклах викладання предметів як:

- світоглядний або художньо-розвиваючий (історія мистецтв, краєзнавство, народознавство, етнографія, історія релігії);

- спеціальний або художньо-розвиваючий (рисунок, живопис, композиція, кольорознавство, ліплення тощо);
- художньо-виробнича діяльність за спеціалізацією: художня обробка дерева, кераміка, вишивка тощо [22, с. 112].

Власний досвід роботи в школі переконливо підтверджує, що в освітньому процесі надзвичайно важливо надавати перевагу світоглядним і розвивальним питанням, адже саме вони формують глибоке розуміння мистецтва, критичне мислення та естетичне сприйняття. Такий підхід сприяє цілісному художньому розвитку учнів, а не зводить навчання лише до механічного засвоєння технічних навичок. Це виявляється у чіткій залежності виконавських умінь від рівня загального художнього становлення дітей: чим ширше коло їхніх уявлень про мистецтво, тим більш осмисленими, виразними й емоційно насиченими є результати їхньої творчості. Таким чином, головне завдання педагога – не лише навчити, а й виховати особистість, здатну до творчого самовираження, інтерпретації мистецьких образів і глибокого внутрішнього переживання.

Отже, гурткові заняття декоративно-ужитковим мистецтвом у школі – це унікальний простір, де поєднуються навчання, емоційно-естетичне виховання та розвиток особистості. Цей вид діяльності сприяє гармонійному формуванню школяра як творчої, свідомої, духовно збагаченої особистості.

1. Психологічні аспекти: творча діяльність як шлях до самопізнання і розвитку

1.1. Творчість як природна потреба. У дітей шкільного віку існує потреба у вираженні себе, пошуку індивідуального стилю, емоційному самовираженні. Саме мистецька діяльність надає для цього сприятливе середовище, у якому дитина розкриває свої внутрішні ресурси, вчиться керувати емоціями та будувати свій внутрішній світ.

1.2. Розвиток вищих психічних функцій. У процесі роботи з декоративними техніками активізуються увага, пам'ять, логічне й образне

мислення. Діти навчаються аналізувати, планувати етапи виконання, передбачати результат, що сприяє розвитку когнітивних здібностей.

1.3. Арт-терапевтичний ефект. Створення виробів із природних матеріалів – це не лише естетичний, а й терапевтичний процес. Повторювані рухи, спокійна творча атмосфера допомагають зменшити тривожність, підвищити самооцінку, розвивати емоційну стабільність.

2. Педагогічні аспекти: навчання через емоцію і дію

2.1. Індивідуальний підхід у творчості. В умовах мистецької діяльності педагог має можливість застосовувати гнучкі форми роботи, що враховують інтереси, здібності, стиль навчання кожної дитини. Це підвищує рівень мотивації та сприяє розкриттю особистісного потенціалу.

2.2. Формування естетичного та культурного світогляду. Знайомство з традиційними техніками (вишивка, ткацтво, гончарство, лозоплетіння тощо) є не лише навчанням ремеслу, а й поглибленням культурної ідентичності. Це дозволяє учням усвідомлювати власну належність до національної традиції, виховує повагу до історії, мови, символів народу.

2.3. Навчання як співтворчість. Успішне заняття з декоративно-ужиткового мистецтва не передбачає лише «виконання завдань». Це співтворчість педагога й учня, коли дорослий не нав'язує, а надихає, спрямовує, підтримує, створює ситуацію успіху – надзвичайно важливу для особистісного зростання дитини.

3. Соціалізаційна та виховна роль

3.1. Формування колективного досвіду. Спільна діяльність, обговорення творчих ідей, участь у виставках, ярмарках і конкурсах сприяє розвитку комунікативних навичок, командної роботи, відповідальності за результат спільної праці.

3.2. Моральне й патріотичне виховання. Через звернення до тематики народної творчості формуються такі важливі якості, як любов до Батьківщини, гордість за її культурні надбання, повага до праці, людей і природи.

Таким чином, декоративно-ужиткове мистецтво – це багатогранне педагогічне явище, яке поєднує розвиток інтелектуальних, емоційних і духовних якостей учнів. Його сила – у поєднанні національної традиції з творчим самовираженням, що дозволяє кожній дитині не лише навчитися творити, а й зрозуміти себе, своє коріння, свою цінність.

1.3. Особливості організації та методики проведення занять у шкільному гуртку «Чарівна лоза»

Ураховуючи специфіку позаурочної роботи із декоративно-ужиткового мистецтва, О. Омельчук відзначає «творчу діяльність учня як один з найважливіших чинників навчання, виховання та розвитку. Адже розмови, пасивне вислуховування не дають можливості формувати у свідомості стійкі погляди та переконання. Лише активна участь у навколишньому житті дають такі переконання, утверджують людину у вірі. Щоразу зустрічаючись з реаліями життя, учень вирішує, як до цього поставитися, яку позицію зайняти. У результаті багаторазового повторення актів діяльності, ставлення до навколишніх предметів, явищ закріплюється у свідомості і починає домінувати у його поведінці» [23, с. 48].

У педагогіці загальноприйняте положення, що *гурткове заняття* – це основна форма навчання і виховання учнів в позаурочній діяльності. У структурі гурткового заняття з декоративно-ужиткового мистецтва існують такі *етапи*:

- 1) організаційний – передбачає постановку перед гуртківцями мети заняття, його завдань й організація готовності до художньо-трудової, творчої діяльності;
- 2) виклад нового матеріалу – подання, сприйняття й усвідомлення нової інформації, вивчення правил і способів дій, первинне використання

отриманих знань, застосування знань з метою формування навичок у стандартних умовах (тренувальні вправи);

3) повторення, узагальнення і систематизація раніше вивченого матеріалу – репродукування раніше вивченої інформації та демонстрування засвоєних умінь та навичок;

4) ознайомлення з практичним завданням і послідовністю його виконання – пояснення завдання, коротке його обґрунтування, вказівки по самоконтролю і дотриманню правил безпечної роботи; якщо необхідно пояснення послідовності виконання завдання і демонстрування прийомів роботи;

5) творча художньо-проектна робота – розробка форми, орнаментальної композиції, художнє проектування виробу під керівництвом педагога;

6) практична робота – виготовлення і демонстрування декоративно-ужиткового виробу, під час якого використовуються засвоєні знання та вміння;

7) завершальний – підведення підсумків, оцінювання якості роботи, орієнтовне планування роботи на наступне заняття, прибирання робочих місць.

Відповідно до основних елементів гурткові заняття з декоративно-ужиткового мистецтва, як і уроки технологій, вчені класифікують за *типами (формами)*: заняття засвоєння нових знань; заняття засвоєння умінь та навичок; заняття застосування знань, умінь та навичок на практиці; заняття узагальнення і систематизації знань; заняття перевірки і корекції знань, умінь та навичок; комбіноване заняття (коли планується дві або більше рівноцінні дидактичні цілі) [37].

Загалом, форми навчання у позаурочній діяльності поділяються на три типи: 1) теоретичне заняття; 2) практичне заняття; 3) комбіноване заняття. З вище перерахованих типів занять найпоширенішим є комбіноване, яке

передбачає оволодіння новими знаннями (теоретичний етап) та уміннями й навичками (практичний етап).

Навчання як діяльність педагогів та учнів має свої методи. Поняття «метод» (від грецьк. *meta* – шлях до мети і *odos* – слідувати) – упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності педагога й учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань. У дидактиці технологічної освіти, метод навчання – це певний спосіб цілеспрямованої реалізації процесу навчання, досягнення поставленої мети. Правильний добір методів відповідно до мети й змісту навчання, вікових особливостей учнів сприяє розвитку їхніх пізнавальних здібностей, озброює їх уміннями й навичками використовувати здобуті знання у процесі виконання трудових дій, готує до самостійного набуття знань, формує їхній світогляд [37, с. 112].

Методи навчання використовуються практично як сукупність одноментних дій педагога – прийомів. *Прийоми навчання* – окремі операції, розумові або практичні дії педагога чи учнів, які розкривають або доповнюють спосіб засвоєння матеріалу, що виражає цей метод. Наприклад, прийоми активізації розумової діяльності при усному викладі знань (порівняння, зіставлення); прийоми стимулювання, контролю, взаємоконтролю й самоконтролю; метод бесіди включає такі прийоми: виклад інформації, активізацію уваги та мислення, прийоми запам'ятовування, ілюстрації, демонстрації тощо [37, с. 117].

Методи навчання на гурткових заняттях – це способи спільної діяльності (взаємодії) керівника гуртка та його вихованців. За допомогою цих способів досягається засвоєння гуртківцями знань, умінь та навичок, реалізуються освітні і виховні функції навчання, розвиваються пізнавальні сили, творчі здібності й інтереси.

Найбільш поширеними методами навчання є:

- *за ведучими дидактичними завданнями*: викладання нових знань; застосування, знань, умінь та навичок; закріплення й удосконалення знань, умінь та навичок; перевірка знань, умінь та навичок;

- *за допоміжним джерелом знань*: словесні, наочні, практичні;
- *за формами діяльності вчителя*: методи викладання: лекція, бесіда, пояснення тощо);
- *за формами діяльності учня*: методи учіння, самостійна робота, вправи, трудові дії тощо);
- *за видами умовиводів*: індуктивні, дедуктивні, аналіз, синтез, систематизація тощо;
- *за характером розумової діяльності та ступеню пізнавальної активності учнів*: пропедевтичні, репродуктивні, пояснювально-інформативні, дослідницькі або творчі, проблемно-пошукові [37].

Основними групами методів навчально-виховної роботи у художньо-прикладних гуртках є наступні:

- *методи організації діяльності*: привчання, вправи, доручення;
- *методи формування понять*: пояснення, розповідь, бесіда, інструктаж, доповідь, роз'яснення, лекція, зустріч, екскурсія, демонстрування;
- *методи спонукання*: заохочення, покарання, облік, контроль, власний приклад;
- *метод практичної діяльності*: втілення проекту в матеріалі, художнє проектування і розробка орнаментальної композиції за власним задумом.

Методи і форми навчання взаємозв'язані: методи реалізуються у формах, останні – забезпечують реалізацію та існування методів. Для ефективного розв'язання навчально-виховних завдань, які стоять перед художньо-прикладним гуртком необхідно, щоб на кожному етапі були використані найбільш раціональні способи організації та методи проведення заняття. Мета будь-якого гурткового заняття не може бути досягнута без їх умілого поєднання. У цьому полягає методична ефективність організації і проведення заняття керівником гуртка [7].

Важливим також є врахування *особливостей виховання гуртківців* в умовах ЗЗСО: 1) гуртківці, порівняно зі школярами, що не залучені до

позаурочної діяльності, триваліший час піддаються цілеспрямованому педагогічному впливу з боку керівника гуртка; 2) відмінність у характері навчальної праці, яка в гуртку є навчально-творчою, причому її творчих характер щорічно зростає; 3) необхідність комплексного врахування всіх особливостей контингенту учнів й педагогічного колективу ЗЗСО; 4) необхідність, крім загальноприйнятих, формувати правила і норми поведінки учнів у творчому середовищі.

Шкільний гурток «Чарівна лоза» за своєю організаційною структурою та формами робіт має ряд суттєвих особливостей. Це насамперед стосується обладнання, робочих місць, приміщення тощо.

Великий вплив на самопочуття і працездатність гуртківців здійснює мікроклімат приміщень для гуртка, що визначається температурою повітря, його складом, тиском, відносною вологістю (40 – 60%) тощо. Збільшення вмісту вуглекислоти та зменшення концентрації кисню понижують працездатність школярів. Крім того, самопочуття гуртківців у значній мірі залежить від температурного режиму. Так, при температурі, вищій 22⁰С, учні швидко втомлюються, знижується їх працездатність. Тому оптимальну температуру (16 – 20⁰С) слід підтримувати в приміщенні для гуртка впродовж заняття.

Приміщення для гуртка повинно мати добру вентиляцію. Крім цього, приміщення, залежно від наявності вентиляції, повинно мати у віконних рамках пристрій для провітрювання (вентилятор або кондиціонер).

Оптимальне освітлення робочих місць – одна з найважливіших вимог до приміщення, де відбуваються заняття гуртка. При недостатньому освітленні зорове сприйняття знижується, розвиваються хвороби очей. При недостатньому освітленні гуртківці нахиляються до об'єктів праці, внаслідок чого виникають такі хвороби, як сколіоз, сутулість та інші. Найкращим видом природного освітлення є бокове лівостороннє. Вікна забороняється загромождувати різними предметами. При недостатньому природному освітленні необхідне штучне освітлення. Робоче освітлення для приміщення,

де займаються гуртківці, нормується 250 лк при лампах розжарювання і 500 лк при люмінесцентному освітленні [38].

Приміщення для гурткової роботи має бути обладнане таким чином, щоб забезпечити зручність, безпеку та ефективність навчального процесу. Меблювання повинно враховувати оптимальну ширину проходів між робочими місцями, що дозволить вільне пересування як учнів, так і керівника гуртка. Бажано, щоб кожен гуртківець мав закріплене індивідуальне місце для роботи. Робочі столи можуть бути розраховані на двох або кількох учнів, але їх необхідно розташувати так, щоб педагог мав змогу легко підійти до кожного учня.

Доцільним є використання столів з висувними шухлядами для зберігання матеріалів та інструментів. У кабінеті слід передбачити наявність дошки для демонстрації схем, ескізів, рисунків, а також екрана для перегляду діафільмів чи діапозитивів. Вздовж стіни, протилежної вікнам, рекомендується встановити шафи-вітрини. Нижні (закриті) секції шаф можна використовувати для зберігання незакінчених робіт, матеріалів і посібників, а верхні – для постійної виставки творчих робіт учнів.

Оформлення кабінету має бути гармонійним і функціональним: слід звертати увагу на поєднання кольорів, відповідність масштабів елементів інтер'єру, правильне розташування меблів, декоративних елементів, кімнатних рослин. Важливо створити естетичне та затишне середовище, яке сприятиме творчості та бажанню працювати.

Навчально-наочні посібники повинні бути підготовлені до кожної теми заняття. Постійна експозиція учнівських робіт виконує роль додаткового наочного матеріалу, який стимулює інтерес до творчої діяльності. Для кожного заняття бажано мати зразки готових виробів, які демонструються дітям як приклад.

Для занять у гуртку «Чарівна лоза» робочі місця слід забезпечити відповідними матеріалами – лозою, пилками, різцями, ножицями та іншими необхідними інструментами.

У роботі гуртка необхідно неухильно дотримуватися **правил безпечної праці**, організовуючи заняття таким чином, щоб не порушувати наступні положення:

1. Робочі столи, стільці або табуретки повинні бути стійкими і пристосованими до роботи.

2. У кожного гуртківця повинне бути індивідуальне робоче місце, щоб учні під час роботи не заважали один одному, особливо при користуванні загальними і гострими інструментами.

3. Робочий стіл необхідно обладнати поличкою з гніздами для зберігання різальних інструментів.

4. Особливу увагу потрібно звернути на підготовку інструментів і пристосувань.

5. Керівник гуртка повинен слідкувати за правильним виконанням прийомів, пов'язаних із застосуванням різальних і гострих інструментів, не допускати до роботи з неправильними інструментами. Діти можуть користуватися ножицями та іншими інструментами лише на робочому місці, виносити їх за межі приміщення забороняється.

6. На початку занять, а також періодично протягом року керівник гуртка повинен проводити загальний інструктаж з техніки безпеки з усіма членами гуртка.

7. Волого-теплову обробку виконувати у відведеному для цього місці, праску ставити на спеціальну підставку. Керівник гуртка і гуртківці повинні слідкувати за справністю праски: шнур не повинен потрапити під підошву праски, перекручуватися. Після роботи праску відразу ж виключати з електромережі. Шнур намотувати на праску після того, як вона повністю охолоча. Зберігати праску у вертикальному положенні.

Перед проведенням занять у гуртку з природних матеріалів керівнику потрібно завчасно підготуватись. Така підготовка починається з опрацювання навчальної програми. У пояснювальній записці визначена послідовність вивчення навчального матеріалу, подано коротку

характеристику матеріалів, інструментів, пристроїв, приладів, наочних посібників, необхідних для успішної художньо-трудової діяльності. Розподіл навчальних годин, який є у пояснювальній записці, допомагає керівникові скласти календарний план. Зміст планування складається відповідно до принципу: від простого до складного, перехід від окремих предметів, фігур до цілих композицій, та згодом – творчих робіт. Подальшим, логічним продовженням планування праці, після календарного, є планування кожного окремого заняття, складання плану-конспекту. Цим завершується підготовка керівника гуртка до кожного заняття.

До занять у гуртку керівник готує необхідні матеріали (лозу), інструменти, пристрої і приладдя, наочні посібники. Матеріали для занять повинні бути заготовлені завчасно та зберігатися у школі в достатній кількості, щоб забезпечити потреби всіх гуртківців протягом усього навчального року. У деяких школах це питання вирішується за участю батьківських комітетів, які централізовано закуповують необхідні матеріали та передають їх керівникові гуртка для організації роботи.

Інструменти, приладдя та обладнання для занять лозоплетінням мають бути у достатній кількості, аби забезпечити безперебійну та повноцінну роботу всіх учасників гуртка. У випадку, якщо частина необхідного обладнання вже є в наявності у школі, керівник гуртка напередодні нового навчального року перевіряє його технічний стан і придатність до використання. У разі виявлення нестачі або несправності – організовує закупівлю або оновлення необхідного оснащення. Підготовкою обладнання до занять роботи з природними матеріалами керівник гуртка займається щорічно, систематично. Так поступово в робочій кімнаті нагромаджується необхідний матеріал. Лозу потрібно заготовляти, збирати, сортувати, засушувати заздалегідь.

Для результативного проведення занять у гуртку з природних матеріалів важливо правильно підбирати форми і методи навчання. Методи навчання повинні відповідати віковим особливостям дітей, їх розумовим і

фізичним силам, можливостям, здібностям і характерові пізнавальної діяльності. У методах навчання художньої праці гуртківців повинен бути елемент дослідництва. Саме воно активізує розумову діяльність дітей, забезпечує міцність засвоєння ними знань, навичок і вмінь. І нарешті, методи навчання праці повинні сприяти розширенню загального й політехнічного кругозору.

На заняттях роботи з лозоплетіння застосовують такі методи, як: пояснення, бесіда, розповідь, перегляд ілюстрацій, екскурсії, перегляд кінофільмів, діафільмів та діапозитивів, практичні роботи, вправи. Також на гурткових заняттях роботи слід пам'ятати про техніку безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги під час виконання завдання. На початку роботи дітей необхідно навчити правильно користуватися інструментами, необхідними для виконання завдання. Також потрібно ознайомити зі складом різних природних матеріалів (види лози), розповісти і показати, як їх потрібно обробляти (різати, пиляти, свердлити, клеювати, вкривати лаком).

Важливе місце на гурткових заняттях відводиться методичному поясненню. Керівник розказує гуртківцям, як підготувати робочі місця до заняття, як виготовити виріб під час самостійної практичної роботи; якщо діти допускаються помилок, він дає додаткові пояснення. Визначаючи домашнє завдання, пояснює, як його виконувати, даючи настанови щодо виготовлення виробу, розповідає про властивості матеріалів, як підібрати їх для виготовлення виробу, про будову й використання інструментів, приладів і пристроїв, аналізує технологічну документацію.

Перед екскурсією, переглядом відеофільму чи слайдів, керівник гуртка усно повідомляє тему й мету заняття, його завдання, під час демонстрування фільму – пояснює його зміст. Основним джерелом подачі інформації є розповідь – живе слово керівника гуртка, тому вона повинна бути логічною й послідовною, чіткою й точною, виразною й переконливою. Користуючись методом бесіди, керівник організовує гуртківців на самостійну підготовку робочих місць, визначення корисності виробу, який мають виготовити на

занятті, частково або повністю проводить інструктаж щодо його виготовлення, пригадує з дітьми властивості та призначення матеріалів, будову й застосування інструментів, пристроїв. Підсумовуючи заняття, керівник проводить колективне обговорення якості виготовлених гуртківцями виробів, закріплює вивчений матеріал, пояснює, як виконати домашнє завдання.

На заняттях також використовуються наочні посібники – готові вироби, різноманітна документація (креслення, схеми), технологічні та інструкційні карти, таблиці, різноманітний роздавальний матеріал, дитячі роботи. Повідомляючи тему й мету заняття, керівник показує гуртківцям плетений виріб, який вони виготовлятимуть. Під час інструктажу він демонструє матеріали, з якими працюватимуть діти, називає інструменти і пристрої, що необхідні для роботи, аналізує основні прийоми роботи, при цьому ілюструючи цей процес наочними посібниками.

Застосовуючи метод демонстрування й ілюстрування, слід дотримуватись таких вимог: наочність повинна відповідати віковим особливостям дітей, технічним та естетичним вимогам. Прийоми роботи, що демонструються під час інструктажу, повинні забезпечувати швидке й точне засвоєння гуртківцями навичок і вмінь, необхідних для обробки матеріалів та виготовлення виробів. Пояснення треба поєднувати із демонструванням наочності, вивченням та розглядом інструкційних карток, роздавальний матеріалу [38]. Наочність повинна відповідати темі і меті заняття, з'являтися в потрібний момент, вона має бути відповідних розмірів, чіткою і не надто яскравою. При використанні наочності керівник гуртка повинен стояти справа від демонстраційного матеріалу. До наочності належать і дитячі роботи. При їх розгляді та аналізі керівник зосереджує дитячу увагу на композиційному поєднанні великих і малих форм, на підборі матеріалів за фактурою і кольором для кращого виявлення образу чи тематики композиції.

Під час інструктажу з виготовлення плетених виробів наочність виконує допоміжну, опорну і конкретизуючу функцію. Самостійно

працюючи над завданням, гуртківці створюють спочатку окремі частини виробу, а потім монтують з них готовий. На цьому етапі заняття слід використовувати різноманітну технологічну документацію. У технологічній картці розписано послідовність організації і проведення роботи, а в інструкційних – описані конкретні прийоми роботи з прикладним матеріалом, що допомагають дітям подолати певні труднощі в процесі виконання завдання. Саме технологічна та інструкційні картки допомагають дітям грамотно і якісно виконати роботу з природнім матеріалом.

Перевірка якості дитячих робіт, а також теоретичних знань, набутих у процесі навчання, з одного боку виконує функцію контролю за діяльністю дітей на заняттях гуртка з природних матеріалів, а з другого – допомагає їм осмислювати, закріплювати й удосконалювати знання, практичні навички і вміння, стимулює до активної трудової діяльності.

Оцінюючи готові вироби, керівник гуртка звертає увагу дітей на позитивні сторони роботи, аналізує композицію виробу, творчий задум, самостійність виконання та оригінальність роботи, звертає увагу на вдалий підбір природних матеріалів, що максимально допомагають розкрити тему роботи, надають їй образності. Також важливим у роботі є охайність у виконанні. При оцінюванні робіт слід вказати і на недоліки. Всі роботи керівник зобов'язаний проаналізувати з метою попередження типових помилок, а також поставити оцінки.

Існують такі загальні вимоги до оцінювання плетених виробів:

- практична робота повинна бути виконана в цілісності, при цьому гуртківець чітко повинен продумати всі етапи ведення роботи;
- підібрати техніку для кращої реалізації завдання;
- роботу виконати акуратно, дотримуватись всіх правил композиції;
- для виконання завдання, гуртківцю потрібно підготувати робоче місце, і в процесі підтримувати чистоту та порядок;
- у практичній роботі повинна відчуватись творчість гуртківця.

Для ефективного проведення занять у гуртку «Чарівна лоза» важливо розробити чітку методику подання навчального матеріалу. На початковому етапі гуртківці засвоюють основи теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для художньої обробки природного матеріалу – лози.

Керівник гуртка знайомить учнів з історією розвитку лозоплетіння, видами та властивостями лози, методами її заготівлі, сортування, зберігання та підготовки до роботи. Окрему увагу приділяють характеристиці інструментів, що використовуються у творчому процесі, а також технікам декоративного плетіння, які застосовуються у виготовленні художніх та ужиткових виробів. Обов'язковим елементом навчання є ознайомлення з правилами безпечної праці.

Під час теоретичних занять доцільно використовувати наочні матеріали: вироби народних майстрів, роботи учнів, ескізи, стенди із зразками, фотографії, альбоми, слайди. Це сприяє глибшому розумінню теми, викликає інтерес до народного мистецтва та формує естетичний смак.

На практичних заняттях учні закріплюють отримані знання, розвиваючи навички роботи з лозою, а також іншими природними матеріалами – соломою, рогозою, ліком, гілками, квітами. Керівник гуртка пояснює технологію виготовлення виробів, демонструє зразки технік, схеми послідовності виконання, готові вироби з використанням цих технік. Під час виконання практичних завдань педагог спостерігає за діяльністю учнів, вчасно виявляє та пояснює помилки, надає рекомендації щодо їх усунення. Особливу увагу слід приділяти дотриманню правил безпеки при користуванні електроприладами та гострими інструментами.

Підсумковий інструктаж включає аналіз виконаних робіт: розглядаються приклади вдалих і помилкових рішень, повторно демонструються технічні прийоми. Завершується заняття прибиранням: кожен учень наводить лад на своєму робочому місці, після чого чергові здійснюють загальне прибирання майстерні.

Розділ 2.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ЛОЗОПЛЕТІННЮ У ШКІЛЬНОМУ ГУРТКУ

1.1. Матеріально-технічне забезпечення гурткових занять з лозоплетіння

Значною мірою вигляд декоративно-ужиткових виробів із лози залежить від матеріалу, з якого вони зроблені, а також інструментів й пристосувань, які використовуються у роботі над ними.

Основним матеріалом для плетіння виробів є одно-дворічні пагони верби. У природі зустрічається більше 100 видів верби, але не всі вони придатні для плетіння. Ось деякі дикоростучі види, які рекомендовано для виготовлення плетених виробів.

Верба пурпурна (краснотал) – кущ висотою 1 – 3 м. Ростає в долинах річок, на прибережних пісках, у канавах і на луках. Кора блискуча, червоного кольору, з темно-червоним і коричневим відтінком. Гілки пурпурні або жовті, голі, блискучі. Листки зверху темно-зелені, знизу сизо-зелені. Для плетіння використовують дві форми верби пурпурової – Ламберта і уральську.

Верба Ламберта – велика з великими листками і сильними пагонами. Крупні прутки йдуть на виготовлення меблів та інших великих виробів. Дрібні – гнучкі і міцні – придатні для плетіння різноманітних речей.

Верба уральська – кущ висотою 4 м з тонкими пагонами. Прутки тонкі, гнучкі, з маленькою серцевиною, добре обчищаються від кори. Після проварювання набувають бронзового відтінку. Вони є чудовим матеріалом для плетіння вишуканих виробів.

Верба трьохтичинкова (білотал, білоліз) росте в притоках рік, на малих наносах і островках. Відомі дві форми верби трьохтичинкової – одноколірна і двоколірна.

Верба одноколірна (листки зверху і знизу зелені) і двоколірна (зверху листки зелені, знизу сизі). Пагони їх тонкі, гнучкі, жовтувато-зелені, з маленькою серцевиною. Необчищений прут придатний для плетіння усіх видів корзин господарського призначення, а обчищені круглі або розколені прутки – для різноманітних виробів.

Верба козяча – великий кущ або дерево висотою 6 – 10 м. Ростає на вологих і свіжих незаболочених ґрунтах, на лісових галявинах, вздовж доріг та каналів. Кора гладка, зеленувато-сіра. Листки овальної форми з зубчатим краєм, зверху темно-зелені, знизу сіруваті. Вирізняється швидким ростом, після обрізки дає багато сильних пагонів, придатних для простого плетіння, є хорошим матеріалом для каркасів.

Верба лавролиста (чорнотал, ракітник) – дерево висотою до 13 м. Кора на молодих пагонах темно-червоного кольору. Листки подовгасто-овальні з зазубринами на краях, верхня сторона блискуча, темно-зелена, нижня – матова, бліда. Деревина дуже міцна, важко розколюється. Кору знімають з прутів, зрізаних у період руху соку по них. Молоді пагони використовують при плетінні виробів із зеленого прута.

Верба гостролиста (шелюга червона) – кущ висотою до 6 – 8 м. Ростає в річкових долинах, утворюючи великі зарослі. Колір кори молодих пагонів темно-червоний або червоно-бурий. Листки вузькі, довгі, із зубчатим краєм, зверху блискучі, знизу зеленуваті. Прути тонкі, добре гнуться, придатні для дрібного плетіння. Кора гірка, тому для плетіння корзин вона не придатна (гіркота може передаватися на фрукти і ягоди).

У наш час адаптовані і впроваджені на підприємствах місцевої промисловості трохтичинкова, прутувидна, пурпурна, гостролиста, хвилястолиста, червона, американська, російська, уральська та інші види верб. Вони ростуть майже у всіх областях України. По берегах Дніпра і Десни поширені трохтичинкова (білоліз), прутувидна (коноплянка), гостролиста (шелюга червона) верби. Їх використовують для лозоплетіння у Сумській, Чернігівській, Черкаській, Київській, Полтавській та

Житомирській областях. У заплавах рік Дністра і Бугу, у природних заростях Хмельницької і Рівненської областей, у Прикарпатті і Закарпатті найчастіше зустрічаються різновиди верби пурпурової.

Верба трьохтичинкова росте по заплавах річок практично у всіх областях України. Її можна вирощувати з метою отримання однолітніх – для плетіння та двох- і трьохлітніх пагонів (меблевих палок) для виготовлення меблів. Такі ж прутки можна отримувати із прутковидної, шестипагонової та російської верби. Пурпурна, гостролиста, червона, американська, уральська верби – придатні для отримання тільки однолітніх прутків. Прутки верби гостролистої (шелюги червоної) мають щільну деревину і тому вони незамінні при виготовленні сувенірних виробів зі складним мережаним рисунком плетіння. Прутки болотяних верб (двох- і трьохрічки) використовують для виготовлення меблів, обручів і ручок для кошиків.

У плетінні можна використовувати не тільки дикорослі верби, а й культурні рослини. Високоякісні дерева і кущі культивують на присадибних та спеціалізованих ділянках. Вирощування таких сортів дозволяє отримати матеріал необхідної якості.

Перш, ніж приступити до плетіння, необхідно правильно навчитися заготовляти прутки; визначати місця, де росте верба, найкращий час зрізування. Крім того, дуже важливо вміти обробляти і зберігати матеріал. Гуртківцям для регулярних занять необхідно заготувати 3 – 3,5 тис. штук прутків різного розміру: довжиною від 400 до 1200 мм, діаметром 2 – 5 мм (діаметр визначається при основі прута). Ці цифри орієнтовні, і тільки практичний досвід дає можливість визначити, який прут потрібно заготовляти, а в подальшому і використовувати у тому чи іншому виробі. У будь-якому випадку прут вибирають довгий, рівний, без різкого перепаду товщини – з найменшим конусом, тобто одно-дворічний пагін.

Верби, придатні для зрізання ростуть усюди, але найкращі природні зарослі розташовані по берегах річок з швидкою течією, там де є великі

наноси піску. Прути цих рослин вирізняються особливою міцністю, пружністю, гнучкістю, еластичністю.

Вербові пруту заготовляють у різні пори року: весною – на початку росту прута; літом – в кінці його росту (липень-серпень); восени – після повного дозрівання прута, коли листки починають жовтіти і опадають; зимою – до початку весняного набухання пагонів [12].

Весняно-літня заготівля прутів називається соковою або вегетаційною. В цей час прут має красиве молочно-біле забарвлення. Кора з прутів обчищається легко і не потребує додаткової обробки. Але пруту, зрізані в цей час ще не досягають достатньої та рівномірної зрілості. Крім тонких, літом бажано заготувати товсті пруту для обручів, ручок, каркасів.

В осінньо-зимовий період заготівлі пруту мають гнучку, еластичну деревину, покриті міцною корою для зеленого плетіння. Період заготівлі триває 4 – 5 місяців. В цей час можна отримати матеріал з кольоровим відтінком, а отже використовувати у роботі червоні, темно-червоні, зелені, жовті, сірі пруту, які придатні для оздоблення і декорування виробів.

При заготівлі прутів необхідно дотримуватись певних правил. Зрізування потрібно проводити з нахилом для стоку води з пенька. Висота пенька може бути від 10 до 30 см (залежно від місцевості). У заболочених місцях пеньки залишають більших розмірів.

При заготівлі матеріалу потрібно мати: розщип, ніж, поліетиленову плівку, шнур, рукавиці, аптечку. Заготовлені за день пруту зразу ж розсортовують на місці заготівлі. Роблять це так: спочатку сортують пруту за кольором, потім – за довжиною, а пізніше – за діаметром. Після заготівлі пруту треба перебрати, обробити. Обробка прутів включає в себе підготовку до обчищення від кори, обкоровування, сушіння, відбілювання, фарбування, розколювання, а також стругання вербових стрічок. Без додаткової обробки кора на вербових прутах легко відшаровується від деревини протягом періоду вегетації [27].

Обкоровування проводять вручну за допомогою розщіпа в період соковиділення або після проварювання у воді чи розпарення у спеціальних камерах. Незалежно від періоду заготівлі і обкоровування пруті мають підвищену вологість і пошкоджуються пліснявою, тому їх потрібно сушити. Сушать вербові пруті у сушильних камерах і на повітрі. Процес сушіння прута на сонці у поєднанні з його вибілюванням можна проводити тільки в літній час. Прут осінньої заготівлі потрібно виварювати у кип'ятку, після чого необхідно його просушити [25].

Відбілювання застосовується для усунення зовнішніх дефектів на поверхні прутів, що надає матеріалу більш естетичного вигляду. У сучасній практиці найчастіше використовують два способи відбілювання: проварювання у розчині перекису водню або у розчині хлорного вапна. Ці методи дозволяють досягти чистого, світлого відтінку лози, що є важливим для подальшого декоративного оздоблення.

Фарбування прутів значно розширює художні можливості під час створення виробів, дозволяє поєднувати кольори, акцентувати форми й створювати виразні композиції, що надає готовим виробам індивідуальності та естетичної привабливості.

Якість та естетичність плетених виробів значною мірою залежать від добре організованого робочого місця, забезпеченого всім необхідним – інструментами, матеріалами та пристосуваннями.

Майстерні або навчальні класи повинні бути обладнані: природним і штучним освітленням; водопроводом, бажано з гарячою водою; ванною для замочування прутів; приміщенням для зберігання матеріалів; комплектами інструментів, шаблонами та іншими пристроями для роботи.

Кожен учень має бути забезпечений окремим столом і стільцем. Стіл – міцний і стійкий, розміром: довжина – до 750 мм, ширина – 440 мм, висота – до 650 мм, з дерев'яною кришкою та висувним ящиком для інструментів. Стілець має забезпечувати правильну поставу та відповідати антропометричним вимогам: висота сидіння – 48–50 см, висота спинки – 35–

40 см. Усі робочі місця повинні відповідати вимогам санітарії, гігієни та техніки безпеки.

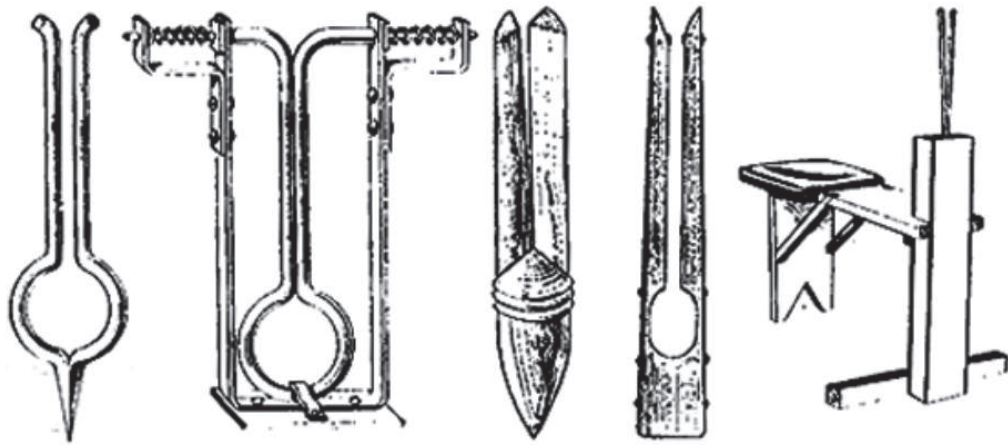

Рис. 2.1. Щемилки (розщеплювачі) різної конструкції

Основні інструменти для підготовки та обробки лози:

1) садовий ніж – для зрізання, розколювання, обрізання прутів; 2) сікатор – для обрізки та торцювання; 3) садова ножівка з косим зубом – для різання «на себе»; 4) ножівка по дереву – для роботи з пиломатеріалами; 5) серповидний ніж – для обрізання палиць і прутів; 6) розщип – для очищення прутів від кори; 7) колунок – для розщеплення лози; 8) жамка – для гнуття й вирівнювання прутів.

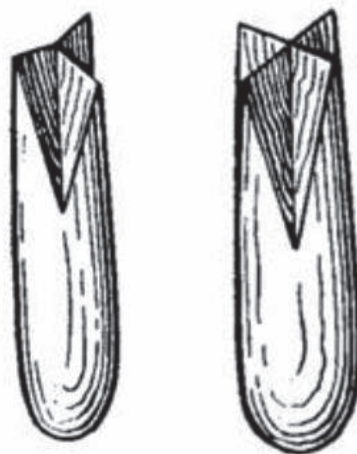

Рис. 2.2. Колунки

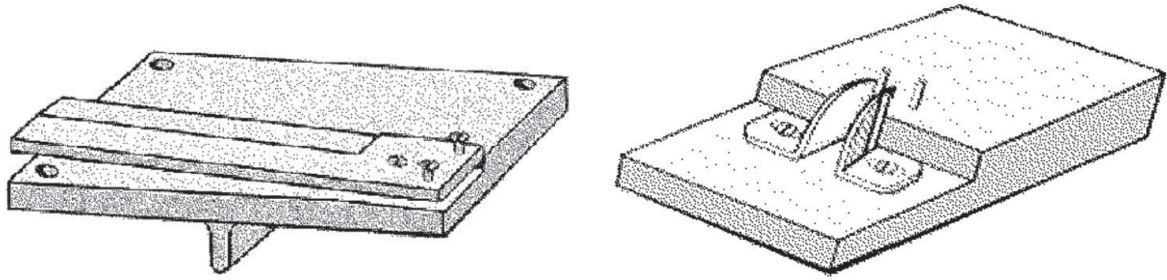

Рис. 2.3. Шоф і шмол – стругальні спецінструменти

Спеціальні ножі:

- 1) цільний і складний ніж – для заготівлі матеріалу та обрізки під час плетіння;
- 2) корзиночний ніж – вузький, з прямим лезом;
- 3) ніж-горбач – для фінальної обробки виробу, виготовляється з полотна пили.

Рис. 2.4. Ніж-горбач і корзиночний ніж

Інші важливі інструменти:

- 1) шило – для створення денця, вставки додаткових стояків, ущільнення; може бути прямим або зігнутим під кутом 100 – 120°;
- 2) вантаж – використовується для притискання під час плетіння (часто виготовляється з консервної банки, заповненої свинцем);
- 3) колотушка – з деревини, для ущільнення великих виробів;
- 4) бокорізи, плоскогубці, круглогубці, молоток, кліщі, електродріль, зволожувач тощо (доступні у продажу, виконують допоміжні функції).

Шаблони та пристосування:

- 1) шаблони (болванки) виготовляють з фанери, дерева, дроту або пінопласту:
 - шаблон із фанери з отвором для кріплення;
 - обруч-шаблон – з горіхового або вербового прута;

- дерев'яні болванки – круглі, овальні, прямокутні, для хлібниць, ваз, кошиків;
- фанерні кружки з отворами – для плетіння круглих форм;
- підставки з фанери – для вирівнювання денця.

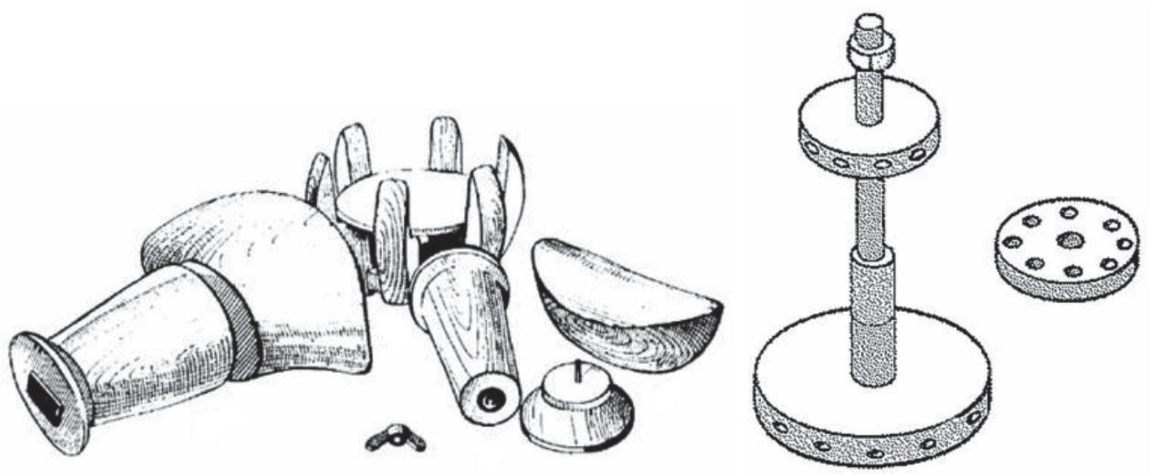

Рис. 2.5. Шаблони для плетіння

2) тренажер для плетіння – для тренування основних технік плетіння використовується дерев'яний круг діаметром 180–200 мм, у якому просвердлені отвори різного діаметра. У них вставляються стояки для тренування плетіння денця, бортиків та оздоблення виробів.

Гарна організація навчального процесу з лозоплетіння, технічне оснащення і наявність якісних інструментів забезпечують не лише високу якість виробів, а й сприяють розвитку трудових навичок, точності, терпіння та художнього смаку у школярів.

Перед початком плетіння добирають необхідну кількість прутів відповідного діаметра та довжини залежно від типу виробу. Для стояків використовують пружні, прямі прuti з невеликою серцевиною. Їхня довжина визначається висотою, розміром і формою виробу.

Для плетіння стінок потрібні довгі прuti з великою серцевиною, для денця – м'які тоненькі прутики (переважно верхівки), а для обплітання ручок – довгі, гнучкі та пружні. Прути для стояків мають бути рівними, однакової

жорсткості, без пошкоджень і з мінімальним конусом. Прути з незначними дефектами допустимо використовувати при плетінні денця чи стінок.

Увесь необхідний матеріал потрібно підготувати завчасно. Перед початком роботи або тренування пруту слід зробити гнучкими й еластичними. Для цього їх замочують у теплій воді на 1–2 години. Тривалість замочування залежить від діаметра та серцевини: чим менша серцевина, тим довше потрібно витримувати прут у воді. Обкорені пруту не слід тримати у воді занадто довго – вони можуть почорніти. Рекомендується замочувати їх поетапно. Якщо після першого замочування прут ламається, його варто знову замочити, але на коротший час.

Під час плетіння пруту необхідно тримати у вологій тканині, щоб зберегти їхню гнучкість та еластичність. Якщо пруту починають пересихати, їх зволожують вологою ганчіркою. Прути, заготовлені восени чи взимку, краще вимочувати в холодній воді, оскільки вони виділяють дубильні та фарбувальні речовини. Після завершення роботи залишки прутів слід розкласти для просушування. Щоб зберегти якість матеріалу та уникнути перевитрати, заготовляють лише необхідну кількість прутів.

2.2. Зміст роботи гуртка «Чарівна лоза» та педагогічне обґрунтування відбору об'єктів праці

У процесі сучасного реформування освітньої галузі визначилися основні тенденції, провідною з яких є диференціація змісту навчання, що стосується, в більшій мірі, змісту навчання учнів старших класів і передбачає широке впровадження профільного навчання. Тобто учні в процесі трудового навчання послідовно ознайомлюються з основами декількох професій, які охоплюються конкретним профілем.

Велике значення для будь-якого народу, в тому числі і українського, має збереження його самобутності, своєрідної народної культури і традицій, відродження і розвиток традиційних для різних народів України видів

декоративно-ужиткового мистецтва . Значна роль у цьому напрямку належить загальноосвітнім школам та позашкільним навчально-виховним закладам, діяльність яких повинна бути зосереджена на залученні школярів до надбань культурної спадщини народу, вихованні в них високих естетичних смаків, формуванні інтересу до народної творчості, оволодінні прийомами і навичками традиційного художнього ремесла, професійній орієнтації учнів, розвитку їх творчих здібностей.

Для вирішення поставлених проблем необхідно особливу увагу звернути на формування змісту навчання, нормуючи зміст навчальної роботи, слід виходити з основного завдання – давати учням знання, практичні уміння та навички, необхідні для оволодіння конкретним видом художньо-прикладної творчості. Попри це діяльність учнів не повинна бути спрямована лише на оволодіння окремими прийомами чи набуття певних навичок. Вона повинна спонукати школярів до пізнавально – перетворюючої, творчої діяльності, а також бути засобом їх всебічного розвитку. Навчання повинно сприяти розумовому розвитку учнів, формувати естетичні смаки та інтерес до народної творчості.

Навчальна діяльність буде більш ефективною, якщо практичні заняття поєднуюватимуться з теоретичними, а також з різноманітними екскурсіями: на підприємства народних художніх промислів, в художні та краєзнавчі музеї, в навчальні заклади, що готують спеціалістів для художньої промисловості. Під час таких екскурсій школярі ознайомлюватимуться з підприємствами місцевих промислів, отримуватимуть важливі відомості про можливість продовження навчання з обраного профілю. Під час відвідування підприємств народних художніх промислів гуртківці матимуть змогу ознайомитися з технологічними процесами, обладнанням та інструментами. Це сприятиме реалізації політехнічного підходу в навчанні. Особливу увагу варто приділяти зустрічам з народними майстрами та художниками-прикладниками. Під час таких заходів проводяться змістовні бесіди про професії, пов'язані з народними промислами, а також про витоки та етапи розвитку народного

декоративно-ужиткового мистецтва.

У процесі практичних занять велику увагу слід приділити питанням технології виготовлення та декорування виробів, формування у школярів спеціальних умінь та навичок художньої обробки деревини. Учні повинні вивчити будову пристосувань та інструментів для обробки деревини та технологію їх виготовлення, прийоми роботи столярними та оздоблювальними інструментами. Значну увагу необхідно приділити свідомому виконанню учнями трудових дій, а для цього виконання операцій слід супроводжувати роз'ясненнями (інструктуванням), формувати у них раціональні прийоми виконання робіт. При підборі теоретичного матеріалу та практичної роботи необхідно суворо слідкувати за відповідністю (доступністю і посильністю) віковим і фізичним можливостям дітей.

Особливу увагу в інструктажі слід приділяти правильному і безпечному виконанню роботи, бережливому ставленню до інструменту, обладнання, а також економним витратам матеріалу, ефективному використанню навчального часу [38].

Важливе місце в організації цілісного навчально-виховного процесу, що покликаний формувати всебічно розвинуту, підготовлену до творчої праці особистості належить змісту освіти. У конкретних педагогічних категоріях він розкриває модель особистості, що формується, задає логіку, визначає форми і методи навчально-виховного процесу.

Перш ніж приступити до розробки нової тематичної структури програми необхідно визначити зміст занять з лозоплетіння в шкільних навчальних майстернях, що базується на використанні традиційних для України цього виду народного ремесла.

Підвищена зацікавленість учнів декоративно-ужитковим мистецтвом, великий виховний потенціал, що закладений у таких заняттях, вимоги часу, відзначені підвищенням культурного та естетичного рівня українського народу, які виявляються в необхідності пошуку нових, ефективних шляхів навчання і виховання школярів. Вони спричинили введення у нові модельні

програми з технологій (для 5 – 6 та 7 – 9 класів), розроблених авторськими колективами науковців і практиків, технологічних прийомів проєктування та виготовлення декоративно-ужиткових виробів [32].

Аналізуючи модельні програми з технологій, слід відзначити, що поряд із позитивними аспектами в них, на нашу думку, наявні й певні недоліки:

1) варіативна частина програми сформована таким чином, що не зовсім зрозуміло, на які регіони країни вона орієнтована, у ній не враховано регіональну специфіку традиційного декоративно-ужиткового мистецтва;

2) не приділено належної уваги виховному потенціалу створення естетично оформленого предметного середовища, а також не розглянуто питання виготовлення спеціальних інструментів, пристосувань та обладнання;

3) теми, пов'язані з вивченням народного декоративно-ужиткового мистецтва, традиційного орнаменту, розробкою композицій і створенням нових форм художніх виробів, подані без належної послідовності й систематичності;

4) недостатньо глибоко враховано міжпредметні та внутрішньо-предметні зв'язки, зокрема з кресленням, образотворчим мистецтвом та іншими дотичними дисциплінами;

4) у програмах не передбачено чіткої послідовності виготовлення художніх виробів і не визначено їхню суспільно корисну спрямованість.

Для усунення цих недоліків у програмі шкільного гуртка «Чарівна лоза» нами розроблені такі рекомендації:

1. Актуалізувати регіональний компонент: при розробці програми доцільно враховувати особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва різних регіонів України; рекомендується розробити теми з урахуванням локальних традицій, технік і матеріалів.

2. Підкреслити виховний потенціал: інтегрувати в освітній процес теми, що розвивають естетичний смак учнів, формують трудові навички та

повагу до культурної спадщини; важливо акцентувати увагу на створенні привабливого навчального середовища.

3. Визначити чітку структуру викладу тем: розробити послідовний і логічний план тем з опорою на принципи системності та поступовості – від ознайомлення з основами мистецтва лозоплетіння до розробки власних композицій і виробів;

4. Забезпечити міжпредметні зв'язки: передбачити інтеграцію зі шкільними предметами «Технології», «Креслення», «Образотворче мистецтво», «Історія України», що сприятиме цілісному сприйняттю тематики.

5. Орієнтувати програму на практичну й соціальну значущість результатів: рекомендується вводити завдання, спрямовані на виготовлення виробів, які мають прикладне або соціально-корисне призначення (подарунки, предмети побуту, оформлення шкільного простору тощо).

6. Запровадити теми з основ виготовлення інструментів і пристосувань: це розширить технологічний кругозір учнів, розвине конструкторське мислення й навички практичного застосування знань.

7. Залучати народних майстрів і фахівців: рекомендується організовувати зустрічі з носіями традицій, художниками-прикладниками, екскурсії до майстерень та музеїв для збагачення навчального досвіду.

Нами розроблені комплексні критерії формування змісту занять художніми ремеслами, до яких також відноситься й лозоплетіння:

1) відповідність змісту основним функціям у діяльності сучасних майстрів лозоплетіння, яка відповідає рівню науково-технічного прогресу й високому рівню національної культури;

2) виховна і професійна спрямованість змісту; виховні цілі цих занять повинні відповідати завданням формування всебічно розвиненої, творчої особистості;

3) відповідність принципу політехнічного навчання;

4) практична та суспільно корисна спрямованість змісту і об'єктів художньої праці;

5) відповідність занять віковим, фізіологічним та психологічним особливостям розвитку учнів, творчому характеру їх художньо-трудової діяльності;

6) внутрішньопредметна та міжпредметна скоординованість змісту.

7) орієнтація змісту на вироблення у школярів загальнотехнічних й спеціальних знань, умінь і навичок, і на формування якостей творчої особистості;

8) урахування історико-культурних і художньо технологічних традицій основних регіонів держави в структурі змісту з адаптацією їх до сучасних соціально-економічних і культурних умов;

9) доступність змісту на всіх етапах і стадіях профільного навчання;

10) відповідність сучасній матеріально-технічній базі школи з урахуванням перспектив її розвитку;

11) відповідність навчального матеріалу часу, відведеному на його вивчення;

12) відповідність змісту правилам безпечної праці та санітарно-гігієнічним вимогам.

Очевидно, що вдосконалення занять з народних художніх ремесел значною мірою залежить від якісного наповнення їх змісту, логічної послідовності подання навчального матеріалу та його методичного структурування. Саме тому важливим завданням при розробці програм є чітка систематизація змісту: узгодженість вимог, повнота та конкретність відомостей, а також логічність формування знань і вмінь з урахуванням вікових особливостей і рівня загальної підготовки учнів.

Під час побудови структури кожної наступної теми ми спиралися на уявлення про два етапи формування трудових умінь. На *першому етапі* формуються спеціальні художні та технологічні вміння, що є базою для подальшого розвитку. На *другому етапі* відбувається формування

загальнотрудових умінь, яке можливе лише після того, як учні, особливо старшокласники, оволодіють навичками роботи з ручними інструментами та технологічними пристроями. Варто підкреслити, що ці два етапи не повинні існувати ізольовано – вони мають органічно поєднуватися в межах кожної теми, забезпечуючи поступовий і цілісний розвиток практичних навичок та естетичних компетентностей.

Розроблена нами програма шкільного гуртка «Чарівна лоза» складається з трьох частин: інформаційно-методичної, констатуючої та нормативної. В *інформаційно-методичній частині* подається матеріал, який повинен допомогти педагогу у вирішенні завдань навчання, виховання і розвитку школярів, так званої триєдиної мети освіти. До неї, перш за все, входить методологічна частина пояснювальної записки, яка розкриває шляхи вдосконалення і використання програмового матеріалу, розкриває дидактичні проблеми взаємозв'язку теоретичних і практичних занять, акцентує увагу на обов'язковому використанні в роботі масових виховних заходів тощо. Інформаційно-методичну частину програми складають також міжпредметні зв'язки. Крім цього, в цю частину входить список рекомендованої літератури, який пропонується вчителю трудового навчання для більш раціональної підготовки до занять, а також перелік аудіовізуальних засобів, які бажано використати при викладанні навчального матеріалу. У *констатуючій частині* програми розкривається зміст теоретичних відомостей і практичної роботи. До *нормативної частини* входять цілі і завдання занять художніми ремеслами, а також вимоги до знань, умінь і навичок учнів. Ці вимоги характеризують необхідну якість засвоєння учнями навчального матеріалу. Вони націлюють вчителя трудового навчання на визначення педагогічних результатів навчання і виховання, дозволяють оцінити ефективність своєї педагогічної діяльності. До нормативної частини входить також час необхідний на вивчення окремих тем і час, що відводиться на заняття впродовж навчального року. Кількість

годин на окрему тему визначається до цього часу емпірично на основі досвіду викладання аналогічних тем.

Для підвищення ефективності занять народними художніми ремеслами одне із головних місць відводиться відбору об'єктів праці. Виходячи з результатів апробації й успішного використання програми шкільного гуртка з лозоплетіння, підбраного комплекту плетених виробів, можемо стверджувати, що зміст і структура розробленої програми, і практичні творчі завдання (об'єкти праці) сприяють результативності художньо-трудової діяльності учнів, вдосконаленню трудового виховання, що відповідають як вимогам суспільства в формуванні і вихованні всебічно розвиненої, творчої особистості, так і дидактичним вимогам у відношенні до формування змісту навчання.

ПРОГРАМА ШКІЛЬНОГО ГУРТКА «ЧАРІВНА ЛОЗА»

Метою навчання за цією програмою є формування у гуртківців спеціальних знань, умінь і навичок, розвиток стійкого інтересу до роботи та творчих здібностей, виховання високих естетичних смаків та бережливого ставлення до народних мистецьких традицій, до рідної природи.

Завдання, які необхідно реалізувати під час навчання:

- розкрити перед учнями роль декоративно-ужиткового мистецтва в житті людини;
- прищеплювати любов до традиційного народного мистецтва;
- виховувати загальну естетичну культуру, художні смаки;
- розвивати художньо-творчі здібності, уміння самостійно створювати форми плетених виробів в традиціях місцевого промислу;
- навчити практично виготовляти різноманітні вироби з лози;
- розвивати стійкий інтерес до професій народних художніх промислів.

Ураховуючи місцеві традиції народного мистецтва, особливості художнього промислу, конкретні можливості, умови та потреби школи чи позашкільної установи, можна скорочувати або дещо збільшувати час

опрацювання окремих тем, а також переставляти теми, змінювати об'єкти праці.

Гуртківці повинні **знати:**

- основні відомості про традиційні центри народних художніх промислів у країні, регіоні, області та їх характерні особливості;
- основні відомості про історію виникнення та розвитку місцевого художнього промислу та його особливості;
- загальні основи малюнку та композиції в декоративно-ужитковому мистецтві;
- застосування у художньому лозоплетінні прийомів створення цілісної функціональної форми виробу;
- послідовність виконання робіт в техніці лозоплетіння та столярства;
- технологічний процес заготівлі і зберігання лозових прутів і палиць;
- технологічним режим проварювання, відпарювання матеріалу; характер, особливості та прийоми виконання різних способів плетіння;
- технологічний процес виготовлення та декорування виробів з лози;
- вимоги до якості плетеного виробу та його декору;
- будову та використання пристосувань і спеціальних інструментів для лозоплетіння;
- норми та правила безпечної праці, виробничої санітарії, пожежної безпеки.

Гуртківці повинні **уміти:**

- розрізняти за характерними особливостями плетені з лози вироби основних традиційних центрів лозоплетіння в Україні, регіоні, області;
- виконувати зарисовки зі зразків художніх плетених виробів, репродукцій;
- самотійно, творчо підходити до розробки форм та декору виробу проводити розрахунок виробу і контрольно-вимірних пристосувань розробляти технологію виготовлення (самотійно або з допомогою вчителя) та виготовляти вироби з лози;

– дотримуватись вимог безпеки праці в шкільних майстернях.

Тематичний план

№ п/п	Назви тем	Кількість годин		
		теорія	практика	всього
1 рік навчання				
1.	Вступне заняття. Історія виникнення та розвитку художнього деревообробництва, зокрема лозоплетіння, на Україні.	2	–	2
2.	Навчальна екскурсія в музей етнографії і народного промислу (м. Львів).	2	–	2
3.	Організація робочого місця. Обладнання, інструменти і пристосування для лозоплетіння. Правила безпечної праці в майстерні, санітарно-гігієнічні норми, протипожежна безпека.	2	4	6
4.	Заготівля, сортування, переробка та зберігання сировини (лозових прутів та палиць).	–	6	6
5.	Технологічні особливості виготовлення окремих елементів плетеного виробу	2	–	2
5.1.	Виготовлення хрестовин та плетіння дна.		2	2
5.2.	Кріплення до стояків, каркасів.		2	2
5.3.	Види і прийоми плетіння бокових стінок.		2	2
5.4.	Плетіння додаткових елементів виробу .		2	2
6.	Технологія виготовлення різних за формою корзин:	2	–	2
6.1.	Корзина для овочів.		12	12
6.2.	Корзина для грибів.		10	10
6.3.	Корзина для зняття плодів з дерева.		10	10
7.	Конкурс на кращого майстра.		2	2
8.	Підсумкове заняття. Відбір плетених виробів на шкільну виставку.	2	–	2
Разом		12	52	64

2 рік навчання				
1	Вступне заняття. Історія виникнення та розвитку місцевого промислу з виготовлення плетених виробів.	2	–	2
2	Навчальна екскурсія на підприємство народного художнього промислу або середньо-спеціальний навчальним заклад художнього профілю.	2	–	2
3	Організація робочого місця. Правила безпечної праці в майстерні, санітарно-гігієнічні норми, протипожежна безпека.	2	–	2
4	Технологічні особливості виготовлення плетених декоративно-ужиткових виробів	2	–	2
4.1	Вироби для сервірування столу.	–	10	10
4.2	Вироби для оформлення інтер'єру приміщення.	–	10	10
4.3	Вироби для квітково-декоративного оформлення	–	12	12
4.4	Плетені меблі.	–	20	20
4.5	Конкурс на кращого майстра.	2	–	2
5.	Підсумкове заняття. Відбір плетених виробів на шкільну виставку дитячої творчості.	2	–	2
Разом		12	52	64
Усього		24	104	128

Під час проведення гурткових занять з лозоплетіння пропонується дотримуватись наступної послідовності викладання навчального матеріалу:

- 1) шляхи і перспективи розвитку лозоплетіння;
- 2) організація робочого місця, обладнання, інструменти;
- 3) вивчення основних термінів в лозоплетінні для початківців;
- 4) лоза – сировина для плетіння, заготівля і переробка лозового прута;
- 5) техніка і технологія виготовлення дна, стояків і їх плетіння;
- 6) технологія плетіння бокових стінок різних форм;
- 7) особливості використання шаблонів, інструментів за призначенням;
- 8) техніка плетіння різних декоративно-ужиткових виробів з лози;
- 9) виготовлення корзин та їх призначення;
- 10) виготовлення виробів для сервірування столу;
- 11) конструктивні особливості плетених меблів і декоративного оформлення інтер'єрів квартир, будинків та дач;
- 12) прибирання робочого місця.

Послідовність вивчення матеріалу теми може бути й іншою, але програма має бути виконана повністю, учні повинні отримати міцні і глибокі знання, уміння та навички.

Міжпредметні зв'язки. Навчальний матеріал повинен ґрунтуватися на раніше засвоєних учнями знаннях з таких шкільних предметів:

- 1) математика (пряма лінія, взаємне розміщення прямих ліній, кути прямі, гострі і тупі, довжина відрізка, довжина кола тощо);
- 2) технології (ручна і механізована обробка деревини, матеріалознавство, елементи графічної грамотності тощо);
- 3) природознавство (листяні та хвойні породи дерев);
- 4) геометрія (довжина кола, площа круга, площа сегмента, геометричні побудови, прямокутник, ромб, квадрат, кути між напрямками тощо);
- 5) креслення (використання геометричних побудов на практиці, ескіз).

Одним з важливих питань, які доводиться розв'язувати у процесі планування навчальної роботи є відбір об'єктів праці для гуртківців. Після ознайомлення з програмою за даним профілем, керівник гуртка вибирає вироби, які стануть об'єктами праці для старших школярів.

Відбір є досить відповідальним етапом у підготовці вчителя до проведення занять. Він служить одним із засобів підвищення ефективності занять. Плануючи роботу майстерень на наступний навчальний рік, керівник гуртка враховує і замовлення, які надійшли від організацій (дитячі садки та інші навчальні заклади), вчителів школи.

Добираючи об'єкти праці, керівник гуртка повинен також враховувати потреби шкільних майстерень і побажання учнів. Складність в тому, щоб розподілити їх між класами відповідно до вимог програми, враховуючи можливості учнів. При цьому необхідно враховувати, що наміченими об'єктами, після того як вони виготовлені, доволі часто користуються самі учні. Крім цього, вироби виготовлені гуртківцями служать матеріальним вираженням їх досягнень, показником рівня засвоєння ними знань, оволодіння практичними уміннями і навичками.

Доцільно, щоб деякі вироби стали традиційними для виготовлення їх у школі, систематично з року в рік виконувалися в тому чи іншому класі. Для вчителя такий відбір спрощує підготовку до занять і в цей час дає можливість працювати над вдосконаленням навчальної роботи в цілому.

З вибору об'єктів праці фактично починається методична підготовка до уроку, яка включає в себе розробку технологій виготовлення продукту і складання технічної документації. Після цього керівник гуртка планує скільки занять необхідно відвести для виготовлення того чи іншого виробу. Враховуючи при цьому об'єм роботи на кожне заняття і порядок та методику його проведення.

Правильно відібрані вироби підвищують ефективність процесу трудового навчання, сприяють міцному засвоєнню учнями технічних понять і масовому захопленню творчою трудовою діяльністю. При цьому вироби, які пропонуються для виготовлення обумовлюють не лише засвоєння учнями певної суми знань, а повинні сприяти розвитку їх здібностей, активній розумовій діяльності.

Відбір об'єктів праці доцільно проводити в такій послідовності. Після перегляду та обговорення учнівських робіт, які виконані учнями в попередні роки, керівник гуртка пропонує дітям продумати, який виріб їм хотілося би виготовляти в першу чергу. При цьому вчителю слід застерегти учнів від вибору складних об'єктів. Учні необхідно акцентувати увагу на тому, що складні плетені вироби (наприклад, меблі) можливо виготовляти за умови додаткового навантаження. Для цього необхідно розробити систему позаурочних, гурткових і консультаційних занять. За спеціально розробленим графіком. Учні певних класів у відведені для них дні і години приходять у майстерню, навчальні кабінети і там, додатково працюватимуть над плануванням і завершенням своєї майбутньої роботи. Якщо, через певні причини виріб не підходить (складність конструкції, відсутність матеріалу тощо) для виготовлення, потребує значних витрат часу і учень вагається у виборі об'єкта конструювання, то керівник гуртка

повинен запропонувати свій варіант виробу (заздалегідь підготовлений) або допомогти школяреві підібрати виріб.

У програмі на кожний рік передбачається певний перелік рекомендованих для виготовлення виробів. Завдання вчителя полягає в тому, щоб при відборі виробів дотримуватись принципу систематичності та послідовності навчання. На заняттях учні ознайомлюються лише з невеликою кількістю технічних об'єктів і виробничих процесів, але добирають її так, щоб отримати цілісне уявлення про обране ремесло.

Вироби повинні бути не складні за своєю будовою, посильні у виготовленні в шкільних майстернях. У процесі роботи керівник гуртка повинен використовувати метод навчання, який полягає у створенні проблемних ситуацій, перед учнем ставиться завдання: вибрати матеріал для виробу, надати йому раціональної форми тощо. Вирішення таких завдань повинно проходити колективно, що значно підвищить ефективність навчальної діяльності школярів. Піддається обговоренню і технологічні особливості виготовлення виробу. Під час обговорення можуть розв'язуватися конструктивні і технологічні завдання, які ставлять перед учнями педагоги. На заняттях повинні розроблятися і виготовлятися об'єкти, які сприятимуть найбільш повному вивченню програмного матеріалу. Активізації пізнавальної діяльності учнів, формуванню практичних умінь і навичок, підтримуватимуть постійний інтерес до обраного виду творчої діяльності.

Під час виготовлення виробів для власних потреб, потреб школи, на замовлення населення, учні повинні ознайомитися з різними інструментами, матеріалами, прийомами обробки цих матеріалів. У процесі конструювання і виготовлення передбачених програмою об'єктів праці. створюються сприятливі умови для творчої діяльності, поєднання фізичного і розумового розвитку учнів.

Однією із перших науково-педагогічних розробок відбору виробів для праці була система К.Ю.Цируля. Узагальнені критерії відбору об'єктів праці

розробили вчені-педагоги: В. Мадзігон, Д. Тхоржевський, В. Сидоренко, Г. Левченко, М. Тищенко. Для прикладу, Д. Тхоржевський подає такі критерії: соціальна значимість виробу; відповідність технології виготовлення програмі та можливостям учнів; наявність в майстернях необхідних матеріалів, пристосувань; відповідність форми, декору виробу принципам оформлення; можливість залучення учнів у процесі роботи до активної розумової і, перш за все, творчої діяльності [37].

Соціальна значущість виробу не випадково названа першою, оскільки це дуже важлива об'єктивна обставина. Якщо, наприклад, технологія виробу може змінювати в певних межах матеріальну базу, удосконалювати, обирати відповідну методику проведення роботи, то значущість визначена споживанням, тобто певними ринковими відносинами. Дуже тісно пов'язана дана проблема з якістю виготовлення виробу. Тому при виборі об'єктів праці керівник гуртка повинен точно знати де і як будуть використані дитячі вироби, і до початку роботи повідомляти про це учнів. Слід зауважити, що соціальну значущість процесу роботи школярів не можна розуміти вузько, маючи на увазі лише конкретну матеріальну користь.

Інші автори А. Терещук і С. Дятленко наводять вимоги, які ставляться до вибору об'єктів праці для учнів:

1. Вироби повинні бути доступними для розуміння та викликати в учнів інтерес, тобто виготовлення виробу повинно складатися з операцій, передбачених навчальним планом. Рекомендується планувати виготовлення учнем не більше двох однакових виробів, щоб не знижувати інтерес до роботи.

2. Технологія виготовлення їх повинна враховувати обладнання навчальних майстерень та передбачати можливість використання набору деталей або напівфабрикатів. Виготовлення виробу повинно бути посильним для учнів щодо точності обробки і запланованої норми часу. Ця вимога покладає велику відповідальність на вчителя, бо норму часу (а дуже часто точність і якість обробки) встановлює він сам.

3. Правильно встановити ужитковість виробу не завжди просто. Для цього треба знати умови, в яких вироби використовуються. Інколи, щоб знизити вимоги до точності виготовлення виробу і довести їх до рівня знань і вмінь, учителеві слід змінювати його конструкцію. При встановленні норм часу керівник гуртка спирається на власний досвід, а також на досвід інших вчителів.

4. Під час практичної роботи повинні брати активну участь у плануванні, обговоренні конструкції виробу, складанні його структурної схеми та технології виготовлення. За призначенням і конструкцією виріб повинен бути зрозумілим для учнів [19].

У результаті узагальнення досвіду нами пропонуються узагальнені критерії відбору об'єктів праці для школярів, які в профільних класах займаються опановуванням секретами мистецтва лозоплетіння:

1) *тематична доцільність* – забезпечує засвоєння учнями певної суми знань і умінь, передбачених програмою;

2) *раціональність технології* – сприяє виготовленню художніх виробів найбільш раціональними способами при менших витратах праці, засобів і матеріалів;

3) *доступність виготовлення* – вказує, що виготовлений виріб повинен відповідати реальному рівню підготовки учня, виходячи з вікових та психофізіологічних особливостей;

4) *політехнічна спрямованість* – сприяє ознайомленню з технічними особливостями сучасного виробництва та матеріалознавства у порівнянні з виробництвом минулого (промислами, ремеслами);

4) *локальна своєрідність* – безпосередній зв'язок з народним декоративно-ужитковим мистецтвом місцевих художніх промислів;

5) *естетичність* – сприяє формуванню у школярів художніх смаків, розвитку акуратності, точності, оптимальних трудових дій та рухів;

6) *економічність* – забезпечує раціональне використання матеріалу, інструментів та обладнання; виховує бережливе ставлення до природи і навколишнього середовища в цілому;

7) *товарний вигляд* – характеризує суспільну корисність і значущість виробу, його попит і можливості реалізації на товарному ринку.

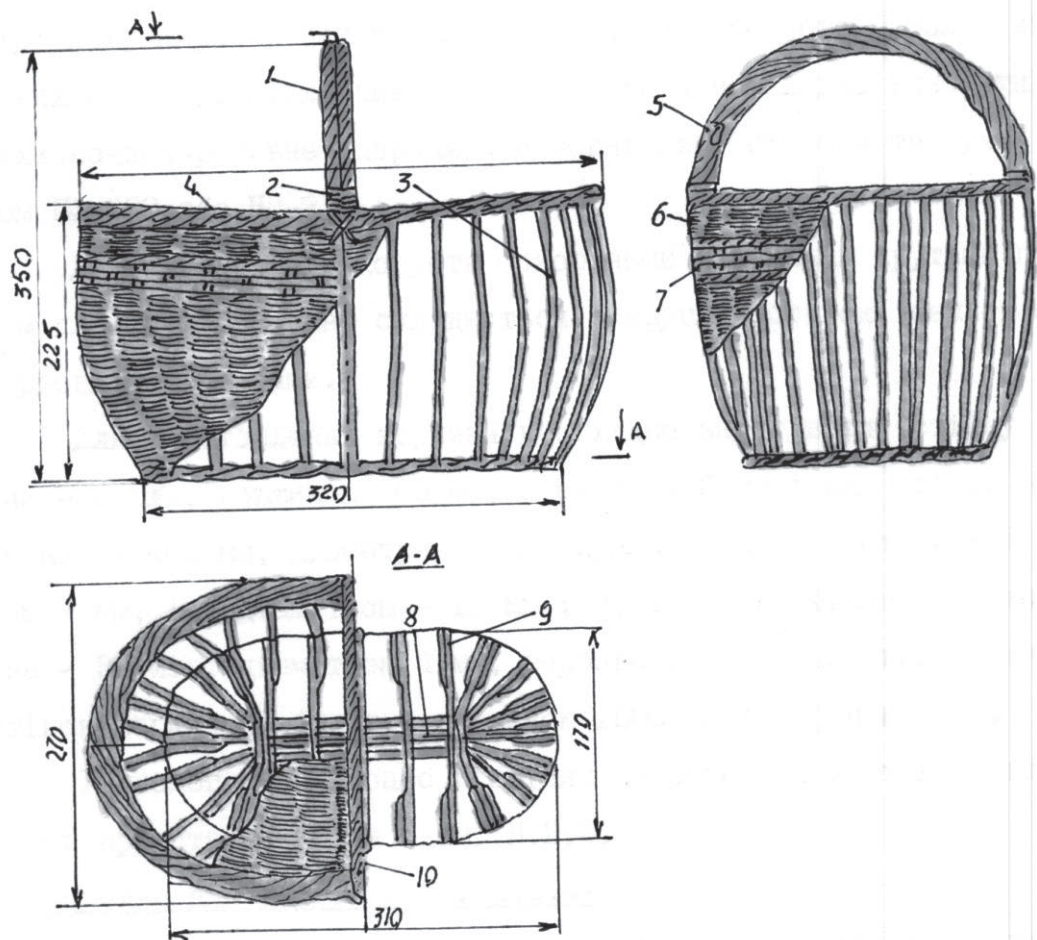
Виходячи з цих основних вимог, необхідно підібрати такі вироби, в процесі виготовлення яких забезпечується систематичність і послідовність у оволодінні знаннями, практичними вміннями та навичками; виховна спрямованість занять народними ремеслами. На основі вищезазначених критеріїв об'єкти праці нами поділені на три групи:

1. Вироби господарського призначення (різні види корзин: розносна, господарська, грибна, пасхальна, одномісна корзина для квітів, ювілейна корзина для квітів; тріпачка для килимів та ін.).

2. Виробів для сервірування столу (підставки під квіти, вазонки, вази, конфетниці, фруктошниці та ін.).

3. Плетені меблі та вироби для декоративного оформлення інтер'єрів квартир, будинків та дач (панно “Соняшник”, настінна прикраса “Рибка”, табурети, стільці столові, журнальний (квадратний, круглий, овальний) столик, крісло для відпочинку, крісло-качалка та ін.).

На рис. 2.6 – 2.9 представлено зображення і габаритні розміри зразків плетених виробів, які пропонується виготовляти у гуртку «Чарівна лоза».

2.6. Корзина для грибів

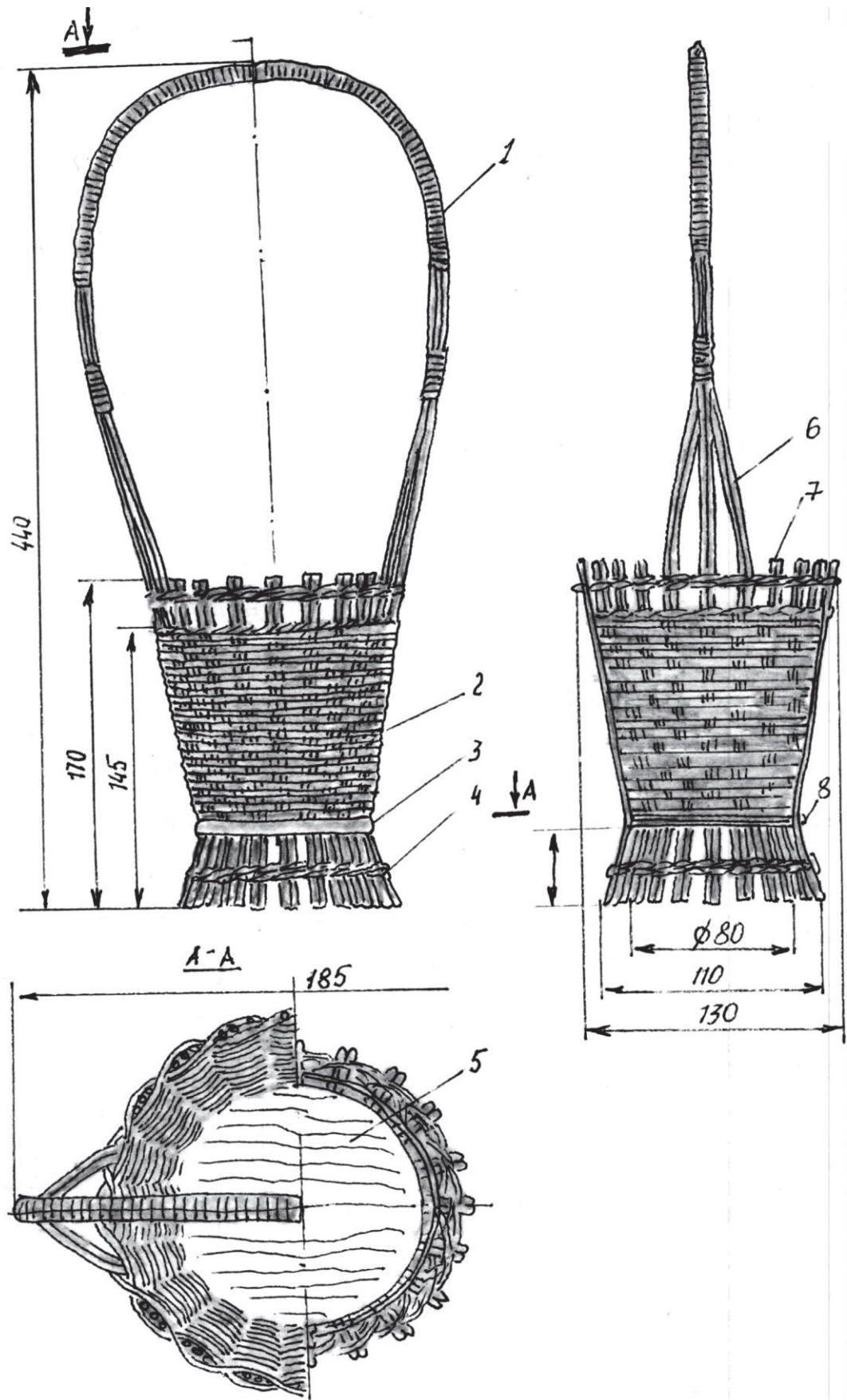

Рис. 2.7. Корзина для квітів

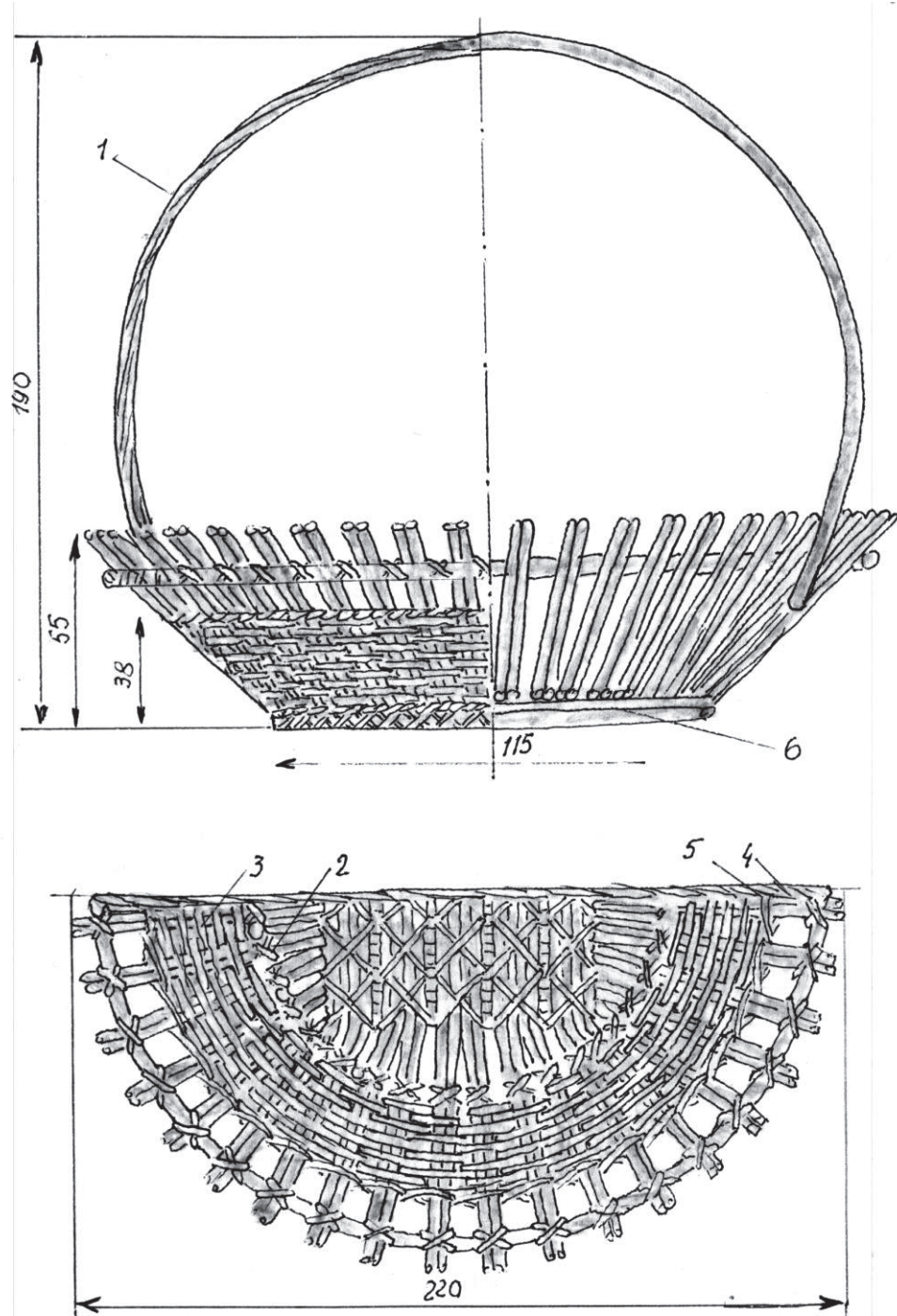

Рис. 2.8. Ваза для цукерок і печива

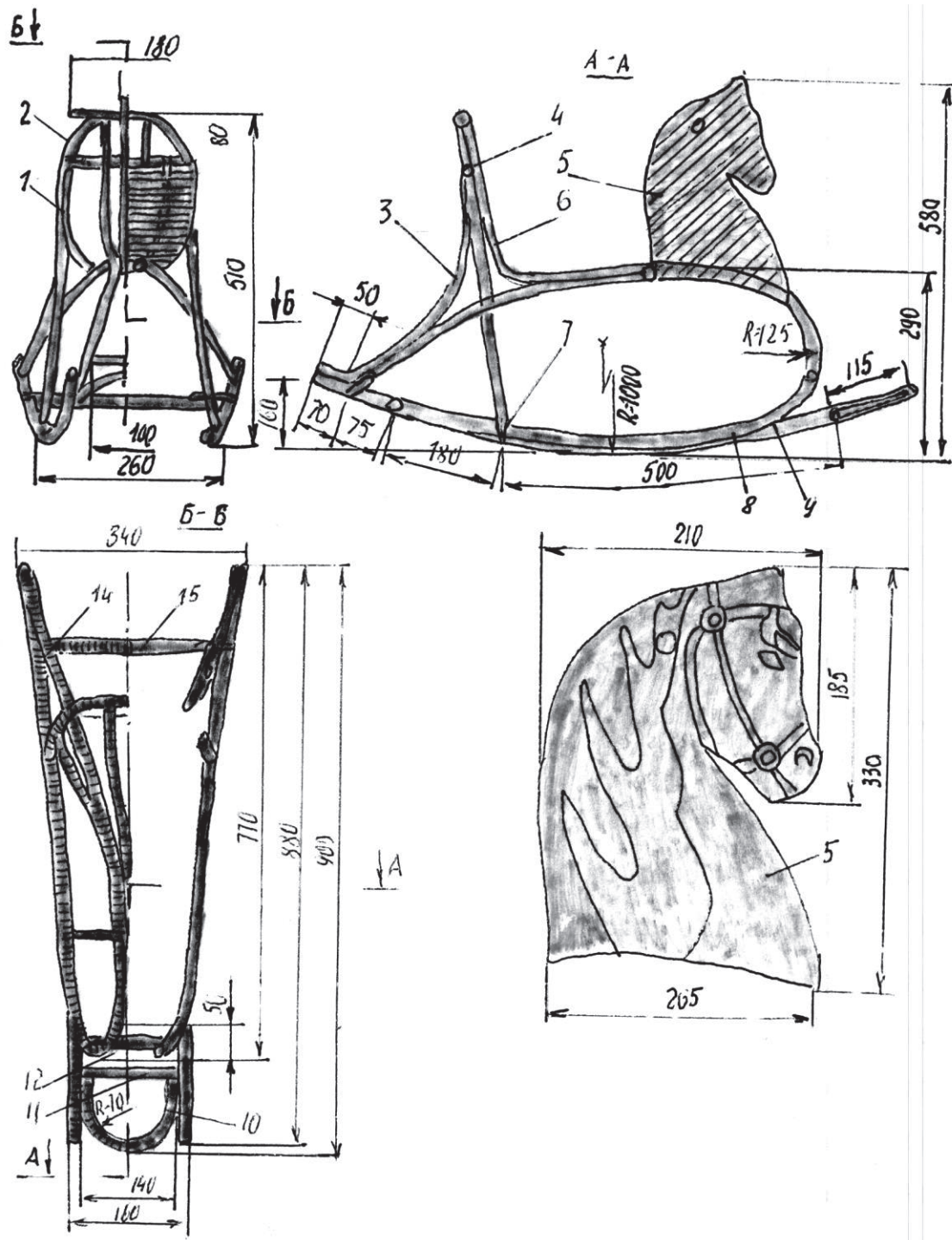

Рис. 2.9. Дитячий стілець: кінь-качалка

Отже, робота шкільного гуртка «Чарівна лоза» спрямована на різнобічний розвиток учнів через залучення до народних художніх ремесел, зокрема лозоплетіння. Зміст програми побудований із урахуванням вікових

та індивідуальних особливостей учнів, а також рівня їхніх загальнотрудових і художніх умінь.

Педагогічно обґрунтований відбір об'єктів праці забезпечує послідовне формування практичних навичок, розвиток творчого мислення, естетичного сприйняття та мотивації до праці. Вибір виробів враховує доступність технологічних процесів, можливість варіативності у виконанні та зв'язок із традиціями декоративно-ужиткового мистецтва.

Таким чином, структура змісту гурткових занять сприяє поетапному навчанню, інтеграції теоретичних знань і практичних умінь, формуванню ціннісного ставлення до народної культурної спадщини та розвитку особистості учня як творчого виконавця і мислячого творця.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання магістерського дослідження було всебічно проаналізовано теоретико-методичні засади організації діяльності шкільних гуртків декоративно-ужиткового мистецтва та розроблено методичні підходи до організації навчання лозоплетінню в умовах гуртка «Чарівна лоза». Отримані результати дозволяють зробити такі узагальнені висновки:

1. Позакласна робота, зокрема в гуртках декоративно-ужиткового мистецтва, має вагоме значення у вихованні підростаючого покоління. Її характерними рисами є добровільність, творчий підхід, тісний зв'язок з національною культурою, можливість самореалізації. Саме гурткова діяльність створює умови для практичного застосування знань, формує естетичну культуру, трудову мотивацію та любов до народного мистецтва. В умовах нової української школи така діяльність розглядається як один із засобів формування ключових компетентностей та розвитку креативного мислення.

2. Успішність навчання залежить від урахування вікових, психологічних та індивідуальних особливостей учнів. Важливим є розвиток не лише ручних умінь, а й вольових якостей, посидючості, уважності, емоційного ставлення до процесу і результату діяльності. Діяльність гуртка має сприяти створенню ситуації успіху, формуванню самооцінки, самоповаги та впевненості в собі.

3. Методика проведення занять має спиратися на логічну послідовність від простого до складного, враховуючи два рівні сформованості трудових умінь: перший – оволодіння спеціальними художньо-технічними навичками; другий – формування загальнотрудових умінь, пов'язаних із використанням інструментів, технологічного обладнання, плануванням роботи та самоконтролем. Важливим чинником є інтеграція змісту занять із іншими навчальними предметами – образотворчим мистецтвом, кресленням, технологіями (трудовим навчанням), історією України тощо, що дозволяє забезпечити системність знань і цілісність навчального процесу.

4. Забезпечення гуртка лозоплетіння відповідними інструментами, матеріалами, приміщенням та умовами для роботи учнів значно підвищує рівень практичної підготовки. Особливої уваги потребує попередня підготовка лози, її зберігання та правильне використання у навчальному процесі. Враховуючи сезонність заготовки матеріалу, вчитель має передбачити заходи для раціонального використання ресурсів.

5. Нами розроблений тематичний план шкільного гуртка «Чарівна лоза», розрахований на 2 роки навчання із загальною кількістю годин: 1 рік – 64 год., другий рік – 128 год. Програма гуртка «Чарівна лоза» передбачає поетапне оволодіння учнями як спеціальними художньо-технічними, так і трудовими вміннями, інтеграцію зі шкільними предметами та зосередженість на створенні виробів, що мають естетичну та практичну цінність.

Доведено, що добір тематики виробів має відповідати віковим можливостям учнів, рівню їхніх знань та практичних навичок, а також передбачати поступове ускладнення технологічних операцій. Важливо, щоб кожний виріб мав не лише навчально-тренувальну, а й естетичну та суспільно-корисну цінність. Це підвищує мотивацію до праці та сприяє формуванню ціннісного ставлення до результатів власної діяльності.

6. Гурток «Чарівна лоза» як форма творчої позашкільної освіти виконує важливі функції: зберігає й популяризує елементи української народної культури; розвиває художній смак, композиційне мислення, здатність до візуального аналізу та практичного втілення ідей; сприяє соціалізації дитини, розвитку комунікативних навичок та готовності до самостійної діяльності.

Таким чином, результати дослідження підтверджують доцільність і перспективність використання гурткової форми навчання для оволодіння учнями основами декоративно-ужиткового мистецтва. Методично обґрунтоване поєднання традицій народного ремесла з сучасними педагогічними підходами створює умови для всебічного розвитку учнівської молоді, формування національної свідомості та готовності до творчої самореалізації в умовах Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.
2. Борисов В.В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07. Київ, 2008. 528 с.
3. Бучківська Г.В. Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва: монографія / за наук. ред. Г. В. Терещука. Хмельницький: ПП Заколотний М.І., 2019. 420 с.
4. Від ремесла до творчості: збірник / упоряд. Ю.Легенький. Київ: Час, 1990. 152 с.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ: Фоліо, 2013. 508 с.
6. Ганжа П. Таємниці українського рукомесла. Київ: Мистецтво, 1996. 190 с.
7. Данченко О. С. Народні майстри. Київ. Рад. школа. 1982. 128 с.
8. Дубровський В.М., Логінов В.В. Плетіння із вербової лози. Київ: Мистецтво, 1998. 234 с.
9. Ейвас Л.Ф. З досвіду підготовки вчителів декоративно-ужиткового мистецтва в Україні : монографія. Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2016. 140 с.
10. Зязюн І.А., Семашко О.М. Національна державна комплексна програма естетичного виховання. *Рідна школа*. 1995. № 12. С. 29–52.
11. Кара-Васильєва Т.В., Чегусова З.А. Декоративне мистецтво України ХХ ст.: у пошуках «великого стилю». Київ: Либідь, 2005. 280 с.
12. Караманський С.А. Плетені вироби. Київ: Екологія, 2002. 212 с.
13. Качкан В. Барви веселки. Оповіді про народних майстрів. Київ: Молодь, 1981. 168 с.

14. Керечанин В. М. Барви народних творінь. Ужгород: Карпати, 1972. 128 с.
15. Кривавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: навч. посіб. у 3-х ч. Львів : Світ, 2003. Ч. 1. 256 с.; 2004. Ч. 2. 268 с., 2005. Ч. 3. 268 с.
16. Крюковська Л.М. Гурткова робота і розвиток пізнавальних інтересів школярів. *Рідна школа*. 2015. № 7. С. 34 – 39.
17. Масол Л.М., Ничкало С.А., Веселовська Г.І., Оніщенко О.З. Художня культура України: навч. посіб. / за заг. ред. Л.М. Масол. Київ: Вища школа, 2006. 239 с.
18. Мельниченко П.П. Оздоблення садиби виробами із дерева. Київ: Урожай, 1993. 192 с.
19. Методика організації проектної діяльності гуртківців з технологій: метод. посіб. / А.І. Терещук, С.М. Дятленко. Київ: Літера ЛТД, 2010. 128 с.
20. Мірінаускас К.К. Виготовлення плетених виробів / перкл. з литов. А. Сміян. Київ: Мистецтво, 2016. 312 с.
21. Нариси з історії українського декоративно-ужиткового мистецтва. Львів: Львівський ун-т, 1969. 190 с.
22. Народні художні промисли: довідник. Київ: Наукова думка, 1986. 144 с.
23. Омельчук О.В. Профільне навчання учнів художньої обробки лозоплетіння в старшій школі. *Сучасна наука в мережі інтернет*: матер. IX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 25 – 27.02.2013). Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. С. 46–49.
24. Прикрась свій дім. Київ: Техніка, 1990. 303 с.
25. Романеллі П. Плетіння з прутів / перекд. з італ. С. Прощенко. Київ: Фоліо, 2019. 248 с.
26. Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікультурному просторі: навч. посіб. Київ : Екс Об, 2000. 208 с.
27. Рушак М.Ю. Лозоплетіння. Ужгород: Карпати, 1970. 124 с.

- 28.Селівачов М.Р. Українське народне плетіння. *Народна творчість та етнографія*. 1987. №3. С. 36 – 41.
- 29.Соломченко О.Т. Сучасні художні промисли Прикарпаття. Київ: Наукова думка, 1979. 144 с.
- 30.Стеченко А.Ф. Виготовлення плетених виробів. Київ: Урожай, 1991. 272 с.
- 31.Стеченко О.Ф. Лозоплетіння: практичні поради по виготовленню із лози та інших видів рослинної сировини виробів побутового, сувенірно-подарункового і художнього призначення. Київ: Урожай, 2007. 288 с.
- 32.Технології. Модельні програми 5–6 і 7–9 класів НУШ. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83196/>
- 33.Титаренко В.П. Народні промисли України: навч. посіб. Полтава: Полтавський літератор, 2011. 519 с.
- 34.Тищенко О.Р. Історія декоративно-ужиткового мистецтва України (XII – XVIII ст.). Київ : Либідь, 1992. 192 с.
- 35.Толмачова Н. Плетіння з лози. Київ: Лісова промисловість, 1978. 128 с.
- 36.Тхоржевський Д.О. Методика трудового та професійного навчання: Навч. посібник. – Ч.1: Теорія трудового навчання. – К.: РНЦ “ДІНІТ”, 2000.
- 37.Тхоржевський Д.О. Методика трудового та професійного навчання: Навч. посібник. – Ч.2: Загальні засади методики трудового навчання. – К, 2000.
- 38.Тхоржевський Д.О. Методика трудового та професійного навчання: Навч. посібник. – Ч.3: Методика технічної праці у 5-9 класах. – К, 2000.
- 39.Українське народне декоративне мистецтво: навч. посіб. / Р.В. Захарчук-Чугай, Є. А. Антонович. Київ: Знання, 2012. 342 с.
- 40.Художні промисли України: Довідник. Київ: Мистецтво, 1979. 68 с.
- 41.Яновський М.В. Срібна пряжка. Розповіді про народних митців. Ужгород: Карпати, 1980. 216 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Об'єкти творчої діяльності учнів у шкільному гуртку «Чарівна лоза»

Кошик господарський циліндричний

Кошик пасхальний із мереживом

Сумочка жіноча, вінтажна

Сумка господарська, прямокутна

Кошик фігурний для фруктів

Кошик дитячий

Кошики для столового приладдя та овочів

Кошик для білизни